

Az amerikai japán közösség története

A 19. század második felétől 1945-ig

Jelen tanulmány az amerikai japán közösség történetének bemutatását tűzte ki célul, különös tekintettel a 19. század második felétől az 1945-ig terjedő időszakra, azon belül is a II. világháború alatti internálásra koncentrálva. Az írás nem titkolt szándéka, hogy megismertesse az amerikai japánok számára létesített koncentrációs táborok elfeledett történetét. Bár a témának angol nyelven jelentős szakirodalma van, az továbbra is csak szűk körben, főképpen az amerikai japán közösségen belül ismert. Az amerikai közvélemény és a világ előtt is homály fedi a történelem ezen szeletét, vagy csak nagyon kevés információ jutott el a szélesebb olvasóközönséghez.

Az amerikai japán közösség történetében kiemelt szerepe van az egyes generációk jellemzőinek. A japán bevándorlók számokkal illették önmagukat és leszármazottaikat. Az egyes generációk között jelentős különbségek akadnak, ezért az írás könnyebb megértése érdekében a téma részletesebb tárgyalása előtt szeretném azokat itt ismertetni.¹ A *nikkei* (*dzsin*) japán emigránsok és leszármazottaik megnevezése; az *isszei* első generációs bevándorló, Japánban született, onnan kivándorolt személyeket jelöl; a *niszei* második generációs *nikkei*, az *isz-*

1 A téma magyar nyelvű feldolgozatlansága következtében bizonyos kifejezésekre nincs bevezetett szakterminus. Az ilyen esetekben igyekeztem feltüntetni az eredeti angol változatot és annak általam készített magyar fordítását. A japán kifejezések esetében a szavak latin betűkre történt átírása mellett zárójelben megadtam a magyar jelentést is. A szöveg gördülékenysége érdekében bizonyos kulcskifejezések esetében az első megjelenésnél előforduló magyarzat után az idegen nyelvű szó további használata bizonyult célravezetőbbnek. Az Egyesült Államokban élő japán származású személyek önmagukat *Japanese American* névvel illetik. A magyar nyelvi logikát szem előtt tartva dolgozatomban az „amerikai japán” kifejezést fogom használni. A téma sajátosságából fakadóan a japán nyelvű kifejezésekre és nevekre vonatkozó átírási szabály meghatározása egyedi problémát vetett fel. A Magyar Tudományos Akadémia helyesírási szabályzata szerint az ázsiai kifejezések esetében a magyaros átírási mód a követhető. A személynevek esetében azonban ez nem követhető, ugyanis az Egyesült Államok területén élő japánok nevei angolos átírási móddal kerülnek hivatalosan rögzítésre, az ott születetteket Hepburn-átírással anyakönyvezik. Dolgozatomban a japán szavak a *nikkei* személynevek kivételével magyaros átírásban, az amerikai japán nevek pedig az angol nyelvű szakirodalomban szereplő módon szerepelnek. Az intézményneveket szintén eredeti formájukban tüntetem fel. Kutatómunkám legjelentősebb helyszínei a Los Angeles Little Tokyo (*Sótókjó*) negyedében található *Japanese American National Museum*, a *Manabi and Sumi Hirasaki National Resource Center*, valamint a San Diegó-i régióban működő *Japanese American Historical Society of San Diego* voltak. Ezen szervezetek tagjaitól, dolgozóitól és vezetőségétől sok segítséget és támogatást kaptam, amelyért ezúton is köszönetemet fejezem ki.

szeiek gyermekeit jelöli, akik – mivel az Egyesült Államokban születtek – amerikai állampolgárok is; a *szanszei* harmadik generációs *nikkei*, a *kibe*i olyan *niszei*, akit a szülei Japánban iskoláztattak.

Élet a II. világháború előtt

Isszei úttörők

A Meidzsi-restaurációt követően a japán kormány engedélyezte a kivándorlást, így 1868. május 17-én 153 japán személy érkezett meg a *Scioto* nevű hajó fedélzetén a Hawaii-szigetekre Jokohamából. Őket japánul *gannenmon*ónak nevezik, mivel Meidzsi első évében érkeztek.² Hawaii ebben az időben népszerű úti célja volt a világ számos tájáról, főleg Portugáliából és Puerto Ricóból érkező bevándorlóknak, a szigetek cukornádültvényein ugyanis munkaerőhiány volt. A legtöbben azért hagyták el Japánt, hogy jobb életre cseréljék ottani sanyarú sorsukat. Többségüknek rendes bőrröndre sem tellett, minden tulajdonukat egy vagy két, angolul gúnyosan *coolie box*nak („kulidoboz”) nevezett fonott, fedeles kosárba csomagolták, azt körbetekerték valami kötélféleséggel, és így vágta neki a hosszú, viszontagságos útnak.

A szigetekre érkezők korán szembesültek azzal, hogy a munka a cukornádültvényeken rendkívül nehéz. Tovább nehezítette a bevándorlók sorsát, hogy az ültetvények tulajdonosai rosszul bántak a munkásaikkal. A japán neveket képtelenek voltak megjegyezni, és nem is állt szándékukban. Minden munkásnak egy *bangónak* nevezett bilétát kellett viselnie a nyakában, mint a kutyáknak. A szó japánul számot jelent, a kifejezés pedig bekerült a Hawaii-szigetek *pidgin* nyelvébe, ma már világszerte így nevezik a szigetekeken akkor érvényben lévő rendszert.³ A *bangó* általában rézből vagy műanyagból készült, és egy lánchoz rögzítve viselték a nyakban. Mindegyiken egy szám szerepelt – az embereket a nevük helyett ezen a számon szólították. Az összes hawaii ültetvényen a *bangó* rendszert használták, a munkaidő alatt magát a *bangót* kötelező volt viselni. A könyvelést is a munkásokat jelölő szám, nem pedig a nevük alapján vezették. A könyvelésben tartották nyilván a bért, a szabályszegésekért járó bérlevonásokat, a bolti vásárlásokat és a ruhatisztítás költségeit. A *bangó* bemutatása nélkül senki sem kaphatta meg a bérét. Ez a lealacsonyító, emberi önérzetet sértő módszer bevett gyakorlat volt a kontinentális Egyesült Államokban is (például a bányákban, gyárakban, ültetvényeken). A biléta alakja határozta meg a fizetést: a japánoké kör alakú volt, fizetésük pedig havi négy dollár, vagyis óránként körülbelül egy pennyt kerestek. Az 1860-as években az átlagfizetés 30–40 dollár volt, a cukornádültvényeken dolgozó, egyéb etnikumhoz tartozók magasabb fizetést kaptak ugyanazért a munkáért, mint a japán munkások.⁴

2 Morimo–Nakajama–Kavaszaki, 2001. 9.

3 HLHC.

4 Vargha Attila interjúja Roy Sakamotoval (Los Angeles, 2012. október 6.).

A japán kormány kifogásolta a bevándorlókkal szembeni bánásmódot, ezért közel 20 évre megtiltotta a kivándorlást a Hawaii-szigetekre. 1881-ben David Kalakaua, Hawaii uralkodója Japánba utazott, hogy tárgyaljon a japán bevándorlás újbóli engedélyezéséről. 1885-ben 1930 fő érkezett a szigetekre, miután egy egyezményben Japánnak sikerült kieszközölnie a munkások körülményeinek javítását.⁵ Ebben az is szerepet játszott, hogy az Egyesült Államok 1882. május 6-tól törvényben tiltotta a kínaiak bevándorlását, amely kihatott a Hawaii-szigetekre is, ennek következtében ott ismét munkaerőhiány lépett fel. (Hawaii 1898-ban vált az Egyesült Államokhoz csatolt területté, de az USA már korábban befolyása alatt tartotta a szigetet, lásd *Bayonet Constitution*.) Ez volt az ún. Kínaiak Kirekesztési Törvénye (*Chinese Exclusion Act*), az érkező munkásokat pedig *kanjaku iminnek* nevezik.⁶ Ekkorra már 18 dollárra emelték a fizetést, bár a portugálok és Puerto Ricó-iak továbbra is magasabb összeget, 22 dollárt kaptak fizetségként, amely ugyanúgy alacsonynak számított a kor átlagkeresetéhez képest. 10 éven belül 30 ezer japán érkezett Hawaiira, a Pearl Harbor-i támadás idejére Hawaii lakosságának 40%-a japán bevándorló volt.⁷

Az Egyesült Államok nyugati partján (Kalifornia, Oregon, Washington államok) a Japánból érkezők egy nagyobb bevándorlási hullám részét képezték. Általában 25 év alatti fiatal férfiak érkeztek ide szerencsét próbálni, akik eleinte a vasútépítésben, később pedig a halászatban és farmokon találtak maguknak munkát. Eleinte azzal a szándékkal jöttek, hogy hamar meggazdagodnak, majd visszatérnek Japánba, ahol jólétben élhetik le hátralevő életüket. Eredetileg *dekaszejininnek* nevezték magukat, vagyis olyan személyek voltak, akik hátrahagyták a gyökereiket. Később az *isszei* kifejezés vált használatossá, vagyis ezek a férfiak képezték a japán bevándorlók első generációját. Ahogy teltek az évek, egyre több *isszei* látta értelmét annak, hogy az Egyesült Államokban maradjon.⁸ A bevándorló japánok száma rohamosan nőtt az évek során: 1890-ben 2039, 1900-ban 24 326, 1910-ben pedig már 72 157 olyan személy élt az Egyesült Államokban, aki Japánból származott.⁹

A századfordulót követően Seattle vált a japán bevándorlókat szállító hajók legfontosabb kikötőjévé. A bevándorlók szinte mind fiatal, nőtlen férfiak voltak, és az országba való belépést követően a munkaközvetítők gyakorlatilag azonnal beosztották őket a vasúti építkezésekre, Kelet-Washingtonba, Idahóba, Montanába, sőt még a távoli Észak- és Dél-Dakotába, valamint Minnesotába tartó munkáscsoportokba. Mások a környékbeli fűrésztelepeken és farmokon találtak munkát.¹⁰ San Diegóba 1885–1887-ben érkeztek az első japánok, akik a *California Central Railroad* építésében segítettek. Többen közülük úgy döntöttek, a környéken telepednek le, ezért a South Bay környéki sóbányákban és farmokon dolgoztak. 1887-ben nyílt meg San Diegóban a *Go Ban*, az első olyan bolt, amelynek tulajdonosa

5 Morimo–Nakajama–Kavaszaki, 2001. 9.

6 HLHG.

7 Vargha Attila interjúja Roy Sakamotoval (Los Angeles, 2012. október 6.).

8 Estes, 1978a.

9 Daniels–Taylor–Kitano, 2001. XV.

10 Hosokawa, 2001. 28.

japán volt. Azumagasaki Kikumatsu boltja közvetlenül Japánból importált árukkal szolgált, tulajdonosa így hamar meggazdagodott. Azon *isszei*ek, akik gyakran kerültek kapcsolatba fehérekkel, amerikai neveket vettek fel (például Charles Tanaka, Joseph Sasemoto és George Nakamoto szakácsok, akik közösen nyitottak éttermet). Az első bevándorlók közül sokan angol nyelvtudásuk fejlesztése céljából fehérek otthonaiban szálltak meg mint „cserediákok”. A pincérként, kertészként, szerelőként elhelyezkedő bevándorlók mind arról álmodoztak, sikerül annyit összespórolniuk, hogy saját üzletet nyithassanak. Az 1890-es évekre 250–300 *isszei* dolgozott San Diego Countyban.¹¹

A századfordulót követően egyre több *isszei*t vonzott Dél-Kalifornia, elsősorban a kellemes éghajlat és a jó minőségű, megfizethető mezőgazdasági föld miatt. A japán konzul 1905-ös becslése szerint 32, japánok által művelt farm működött Dél-Kaliforniában. San Franciscóban a századfordulót követően eluralkodott a japánellenes hangulat, melyet csak tetézett az 1906-os San Franciscó-i földrengés, amelynek következtében rengeteg *isszei* települt át Dél-Kaliforniába.¹²

A *nikkei* vállalatokat három fő ágazat szerint csoportosíthatjuk: mezőgazdaság, családi vállalkozások és halászat. Az *isszei* újítások és a Japánból hozott technikák jelentősen hozzájárultak az amerikai halászat és mezőgazdaság felvirágztatásához. A japánok nagy sikereket könyvelhettek el maguknak, a halászat területén megismertették a bambuszrudak használatát, valamint új típusú horgokat és csali módszereket is bevezettek. Kondo Masaharu vállalata, az *M. K. Fishing Company* hajói Mexikótól Panamáig terjedően járták a vizeket tonhalak után kutatva. A halászahajók hosszú távú hűtése az ő újításai közé tartozott.¹³ Taniguchi Takezo importált csalétkei magas színvonaluk miatt igen gyorsan a halászati ipar standardjává váltak. Ekkortájt szintén nagy előrelépés történt a tonhal főzése és tartósítása területén is, a San Diegóban üzemeltetett konzervgyárak, mint például a *Pacific Tuna Canning Company* és a *Van Camp Seafood Co.* megkezdték a tömegtermelést, mely csak tovább növelte a képzett halászok iránti igényt, akik többsége a japán bevándorlók közül került ki. 1911-re a *Pacific Tuna Canning Company* az Egyesült Államok első számú tonhalbeszállítójává vált. A japán halászok feleségei általában a konzervgyárakban dolgoztak.¹⁴ A *Tsukaba* nevű japán hadihajó 1887-es érkezését követően szoros kereskedelmi kapcsolat alakult ki Japán és a helyi *nikkei* közösség között.

A legnagyobb sikereket a mezőgazdaság területén érte el a *nikkei* közösség. A többféle növényt termesztő japán farmerek módszereikkel és terményeikkel rövid időn belül nagy hatással voltak a nyugati part mezőgazdasági életére. A jelentősebbek közé tartozott Fukutani Dozen és Sato Genjiro, akiknek 60 holdnyi földje volt Mission Valleyben, amelyen sárgadinnyét és burgonyát termesztettek, Yamashita Toshitaro, Nakamura Sadakichi és Tani Jiro 100 hold földet vont mű-

11 Estes, 1978a.

12 Estes, 1997. 5–6.

13 Estes, 1978a.

14 Hasegawa, 2008. 19.

velés alá, Iwashita Suekichi 1905 óta tevékenykedett Chula Vistában.¹⁵ Yasukochi Kizót „paprikakirálynak” nevezték a csilipaprika termesztésében elért sikerei miatt. A mezőgazdaság területén is számos újítást hoztak a japán bevándorlók. Többek között az *isszei*ekhez köthető az a termesztési technika, mely során karókat szúrnak a paradicsomágyásba, ahogyan az a szőlőnél szokás („*pole tomato*”), Yasukochi paprikaszárítási módszere pedig lehetővé tette azt, hogy az ő terményei előbb kerülhessenek a piacokra, mint más termesztőkéi. A legjelentősebb gazdálkodók vélhetően Yamamoto Mitsusaburo és Muraoka Fukutaro voltak, akik Chula Vistát a világ zellerfővárosává tették. Ez főleg annak a forradalmi technikának volt köszönhető, mely során a magokat csalén ültették el, majd kis papírsátrakkal („*hot caps*”) fedték le azokat, így gyorsabban nőttek.¹⁶ Az *isszei* farmerek sikerei irigységet és dühöt váltottak ki az amerikai termelőkből, ami később nagymértékben hozzájárult a *nikkei* közösség tragédiájához.

A niszei generáció születése és jellemzői

Amerika több állama törvényben tiltotta a különböző etnikumok közötti házasságot, köztük Kalifornia alkotmánya is. Ez volt az úgynevezett „*Fajkeveredés elleni záradék*” (*Anti-miscenogation Clause*). A házasodni szándékozó *isszei* bevándorlók saját hagyományukat, az *omiait* (elrendezett házasság) hívták segítségül, melynek egy speciális formája alakult így ki, mely *sasin kekkon* vagy angolul *picture bride system* néven vált ismertté.¹⁷ Az általános gyakorlat úgy nézett ki, hogy a házasodni szándékozó férfiú eljuttatta fényképét egy Japánban élő barátjának vagy családtagjának, aki kerített neki egy, a házasságba beleegyező menyasszonyt. Gyakran a leendő férj és feleség ugyanabból a faluból származott, így volt valamilyen képük egymásról. Ezután a feleség egy megrendezett házasságot kötött Japánban (a férjet egy másik személy játszotta el), bejegyezték a nevüket a *koszekibe* (családi nyilvántartás), majd a hölgy hajóra szállt, hogy Amerikában találkozzon a férjével. A háromhetes viszontagságos utat követően az újdonsült feleség hagyományosan kimonóba öltözve megérkezett Seattle-be vagy a San Franciscó-i Angel Island kikötőjébe. A férj itt várt rá, három másik férfi társaságában: egy japán szabó, egy fényképész és egy szállodavezető kísérte őt a kikötőbe. Az érkezést követően ugyanis a hölgyet felöltöztették a legújabb nyugati divat szerint, és elkészítették a házaspár első közös fényképét, mely a házassági procedúra végét jelképezte. A levetett kimonót gyakran nem öltötték fel többet.

Sok csalódás is történt: volt olyan eset, hogy a férj egy fiatalkori fényképét juttatta vissza Japánba, esetleg nem is ő volt a képen. Előfordult, hogy a fényképen a férfi egy gyönyörű kertes ház előtt állt, elegáns öltönyben. A feleség Amerikába érkezve döbbsent rá, hogy akihez hozzáment, nem is annyira jómódú, mint amilyennek a kép alapján hitte: a ház valójában nem a férje tulajdona volt, és az öltönyt is csak kölcsönkapta egy fénykép erejéig. Azonban válásra vagy Japánba való haza-

15 Estes, 1978a.

16 Hasegawa, 2008. 20–36.

17 Estes, 1978a.

térésre nem volt lehetőség, a feleségnek az Egyesült Államokban kellett maradnia a férje oldalán.¹⁸

A házasságokat követően megszülettek az első *niszei*ek. Ők születésükkor megkapták az amerikai állampolgárságot, ami szüleik számára elérhetetlen volt egészen 1952-ig. A legtöbb *isszei* megőrizte japán identitását, és igyekezett annyit megtartani szülőhazája nyelvéből és kultúrájából, amennyit csak tudott. Az amerikai törvények az 1870-es évek óta az állampolgárság felvételét egyedül a fehérek és afrikai származásúak számára tették lehetővé, az *isszei*ek pedig egyik kategóriába sem estek bele, így a japán állampolgárság megtartása nem a saját döntésük volt, egyszerűen a körülmények nem engedték, hogy szándékuk szerint feladhassák azt. Jogilag lehetetlen volt egy japán bevándorló számára az állampolgárság felvétele.

Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának 14. kiegészítésének 1. cikkelye kijelenti, hogy „minden, az Egyesült Államokban született személy [...] az Egyesült Államok állampolgára”. A *niszei*ek egyszerre két kultúrában nőttek fel – mivel a legtöbb szülő ekkor még tervezte a visszatérést Japánba, ezért otthon japánul beszéltek, japán módra étkeztek és öltöztek, az élet más területein pedig elsajátították az amerikai normákat is. Legtöbbjük számára az Egyesült Államok volt az egyetlen ország, melyet ismertek. Más bevándorlók gyermekeihez hasonlóan hamar elsajátították a nyelvet, és magukba szívták az amerikai kultúrát, gyakran szüleik megrökönyödésére. Amerikai iskolákba jártak, ahol elolvasták az alkotmányt, megtanulták Lincoln elnök beszédét, amerikai és európai történelmet tanultak. Ugróköteleztek, baseballoztak és beléptek a cserkészegyesületekbe, Coca-Colát ittak, szalagavatókra jártak, dzsesszzenekarok zenéjére táncoltak. A többi amerikaival együtt küzdöttek végig a nagy gazdasági világválságot.¹⁹

A *niszei* generáció viszonylag későn jelent meg, ugyanis a korai férfi bevándorlók csak hosszú évek keserves munkája és takarékoskodása után szereztek ott-honról, Japánból feleséget. William Petersen szociológus a következőket jegyezte meg egy 1966-os, a *New York Times* számára írt cikkében: „Az első és második nemzedék között gyakran szinte egy egész generáció hiányzott, ugyanis a legtöbb *isszei* olyan későn házasodott meg, hogy akár a saját gyermekeik nagyszülei lehettek volna.” Ennek eredményeképp a *niszei* gyerekeknek nemcsak nyelvi problémáik akadtak szüleikkel – az *isszei*ek nem beszéltek tökéletesen angolul, gyerekeiknek pedig kihívást jelentett a japán nyelv elsajátítása –, hanem éles kulturális ellentét alakult ki közöttük, az otthoni viszonyok, elvárások, szabályok és ideálok nem tükrözték az élet többi részén tapasztaltakat. Ennek a paradoxonnak egy szélsőséges megnyilvánulása volt a *niszei*ek egy fontos alcsoportjának, a *kibeie*knek a kialakulása.²⁰

Sok szülő Japánba küldte a gyermekét tanulni, ahol a japán nyelvet is magasabb szinten sajátították el, mint Amerikában maradt társaik. (A korábban már említett kulturális különbségek mellett az amerikai felsőoktatásban, valamint

18 Hasegawa, 2008. 9.

19 Muller, 2003. 8–9.

20 Weglyn, 2003. 42–43.

munkahelyeken érvényben lévő szegregációs törvények és gyakorlatok is szerepet játszottak a döntésben.) Visszatérésükkor *kibeinek* nevezték azokat, akiknek sikerült beilleszkedniük Japánban, és iskolás éveiket ott töltötték. Közel nyolcezer amerikai születésű gyermek kapott hároméves vagy annál hosszabb ideig tartó oktatást Japánban a háborút megelőzően. Egy fehérek által dominált kultúrába való visszatérésükkor komoly beilleszkedési problémák jutottak a *kibeiek* osztályrészéül, sokan közülük csendessé váltak és önmagukba zárkóztak. Nemcsak a fehér gyerekek, hanem az Egyesült Államokban maradt *niszei* társaik is kiközösítették őket, mivel túl „japánosnak” vélték őket. A *kibeiek*, akik gyakran az idősebb testvérek voltak egy családban, dühösen elszigetelődtek, a *niszeiket* pedig megvetették, éretlennek és elnyomottnak tartották őket. Gusztustalannak és megalázónak vélték, hogy társaik meghunyászkodnak és behódolnak a fehérek előtt. Később a *kibeiek* közül került ki az amerikai hírszerzés fordítóinak és tolmácsainak döntő többsége. 1942-ben, a koncentrációs táborokba történő internálásukkor sok *kibeinek* arra sem volt ideje, hogy felocsúdjon a visszatérésükkor őket ért kulturális sokkból. A táborokban szigorúbb megfigyelés alatt tartották őket, az internálás ellen legvehemensebben tiltakozók és tettelegesen is ellenállók többsége szintén az ő csoportjukból került ki.

A Curtis B. Munson által írt *Report on Japanese on the West Coast of the United States*, közismert nevén a „*Munson Report*”, mely az Egyesült Államokban élő japánok hűségét vizsgálta, további két csoportra osztja a *kibeieket*: olyanokra, akik kisgyermekkoruktól 17 éves korukig részesültek oktatásban Japánban, és olyanokra, akik alapfokú tanulmányaikat még az Egyesült Államokban végezték, és körülbelül 4-5 évet töltettek Japánban. A jelentés a következőképp folytatja: „A *kibeiek* tekinthetőek a legveszélyesebb elemeknek, és közelebb állnak az *isszeiek*hez, különösen azok, akiket már kisgyermekkoruktól fogva Japánban iskoláztattak. Azonban meg kell jegyezni, hogy azok többsége, akik kezdeti amerikai oktatásukat követően jártak Japánban, nagyobb hűséggel térnek vissza az Egyesült Államokba. Van is egy mondás, miszerint ahhoz, hogy egy *niszeiből* hú amerikai legyen, »csak egy kis kiruccanás kell Japánba«. Japánban az amerikai neveltetésben részesült japánokat parasztnak tartják és külföldiként bánnak velük...”²¹

Nem minden Japánba küldött gyermekből lett *kibei*, hiszen egy Amerikában nevelkedett kisgyerek számára a Japánba érkezés szintén kulturális sokkal járt. A *Munson Report* besorolása szerint a *niszeiek* „az ellenük irányuló diszkrimináció és az évek során felgyülemlett (...) sérelmek ellenére általában szánalmat keltő igyekezettel próbálnak amerikaiak lenni. Folyamatos konfliktusban állnak az idősebbek hagyományos, fegyelmezett családi életével.”²² A *niszei* generáció feszültsége a szüleikkel legtöbbször szegényérzetben öntött formát: szégyellték, hogy szüleik külföldiként viselkedtek és ragaszkodtak a japán normákhoz. Sokan kétségbeesetten igyekeztek amerikaiként elismertetni magukat, azonban az amerikaiak többségében uralkodó előítéletek miatt így sem sikerült tökéletesen beilleszkedniük.

21 Munson, 1940. 9–10.

22 Uo. 9.

Élet a Nihonmacsiban – egy születőben lévő közösség

A családalapítások segítettek a már létező *nikkei* közösségek megszilárdulásában, és virágzásnak indultak. A japánok tömbökben éltek bizonyos nyugati parti nagyvárosokban és azok környékén. Ezeket a városnegyedeket *Nihonmacsinak* vagy *Japantownnak* nevezték, körülbelül 40 volt belőlük a nyugati parton. Ezek nemcsak lakónegyedek, hanem kereskedelmi központok is voltak. Itt nyíltak az amerikai japánok üzletei: cipő- és élelmiszerboltok, szabászatok, éttermek, szórakozóhelyek. A farmerek a *Nihonmacsik* piacain adták el terményeiket, majd az itteni boltokban vásároltak, mielőtt visszatértek földjeikre. Történelmi okokból San Francisco volt az amerikai japánok kulturális fővárosa, ugyanis itt tartózkodott a japán konzul, valamint a különböző *nikkei* szervezetek központjai is itt működtek. A japán lakosság számát tekintve Los Angelesben éltek a legtöbben (fénykorában közel 30 ezer fő élt a Little Tokyo negyedben), Seattle pedig a második legnagyobb amerikai japán közösséget tudhatta magáénak.²³ San Diegóban a 5th Avenue és Island Street kereszteződése volt a japán gazdasági és közösségi élet központja. A *Sun Café* különösen népszerű találkozóhely volt. Az élet az egyes *Nihonmacsikban* többé-kevésbe hasonlóan zajlott.

Az 1940-es évekre a *nikkei* közösség számos társadalmi és gazdasági szervezetet alakított ki, amelyeknek elsősorban a kölcsönös támogatás és segítségnyújtás volt a céljuk. Az azonos régiókból származó *isszei*ek prefekturális társaságokat, *kendzsinkai*okat hoztak létre. Ezek nemcsak társadalmi eseményeket, például pikniket és ünnepségeket szerveztek tagjaiknak, hanem különféle szakmai továbbképzéseket és munkalehetőségeket is biztosítottak számukra. A *nikkei* vallási szervezetek szintén fontos szerepet tölthettek be a közösség életében. Az 1907-ben alakult japán keresztény egyházközösség (*Japanese Congregation Church*) létrejöttét követően szinte azonnal elkezdett téríteni a South Bay környéki munkások között, bár az amerikai japánok túlnyomó többsége buddhista volt. Minden közösség alapított buddhista és keresztény templomokat, valamint sintó szentélyeket.

A buddhista templom nemcsak a vallási, hanem a közösségi élet színtere is volt. Mivel a legtöbb japán származású személyt nem engedték be színházakba vagy sportrendezvényekre, a *nikkei* közösség önmagának szervezte meg ezeket, a helyi *Nihondzsinkai* segítségével. Japán filmeket vetítettek (gyakran japán narrátorral, *bensivell!*), *sumó*-, *kendó*- és *dzsúdó*versenyt rendeztek, továbbá hagyományos japán színházi előadásokra is sor került, gyakran amatőr színészekkel. A modern japán drámákat, mint például Kikuci Kan *Csicsi kaeru* („Apa hazatér”) című művét is hamar átvették.²⁴ Szerveztek továbbá tehetségkutató versenyeket és nyugati stílusú bálesteket is. A *Sigin* költészeti klubok is nagy népszerűségnek örvendtek.

A *niszei* gyerekek számára *gakuenek* (iskola) létesültek, ahol délutáni foglalkozásokon japán nyelvet és kultúrát tanultak. Az általános iskolások órái hétköznap, a rendes iskolaidő után, a középiskolásokéi egész szombaton zajlottak. Nem osztályzatok, hanem az elsajátított nyelvkönyvek nehézségi szintje szerint értékelték őket.

²³ Daniels–Taylor–Kitano, 2001. 12.

²⁴ Estes, 1978a.

A szigorú oktatók és a szabadidő hiánya ellenére a legtöbb *niszei* kellemes emlékeket őriz a *gakuen*ről. A *gakuen* több helyen, például Chula Vistában közösségi házként is működött, a különböző amerikai japán egyesületek is igénybe vették őket gyűlések rendezésére.²⁵ A *gakuen*nek köszönhetően a legtöbb *niszei*ben később egészséges tisztelet alakult ki a japán nyelv, kultúra, ételek és szokások, a szülei hagyományai iránt, és magukévá tették az önfeláldozás, engedelmesség és higgadság japán erényeit. 1940-re csak San Diegóban már hat *gakuen* működött.²⁶ A hagyományos japán mellett tradicionális amerikai tevékenységekben is részt vettek: a *nikkei* vallási közösségek lehetővé tették számukra a cserkészetet, valamint a baseball is rendkívüli népszerűségnek örvendett. Ezeknek a kis, szoros összetartozásban élő közösségeknek a kialakulásában a kölcsönös haszon és az etnikai hovatartozás mellett egy másik tényező is szerepet játszott: a 20. század első évtizedeiben egyre inkább elburjánzó ázsiai-, majd később kimondottan japánellenes érzelmek.

Az Egyesült Államokban uralkodó japánellenes érzelmek és azok hatásai

A japánellenes érzelmek egy nagyobb bevándorlóellenes mozgalom részét képezték a 19. század végén és a 20. század kezdetén, amelynek szinte mindegyik etnikai csoportosulás valamilyen formában áldozatául esett. Az 1790-es években, az Egyesült Államok kormányának megalakulásakor kizárólag szabad, fehér férfiak lehettek amerikai állampolgárok. Benjamin Franklin 1751-ben például a következőket mondta: „*Miért növeljük Afrika fiainak számát itt, Amerikában, ahol adva van a csodás lehetőség, hogy a feketék és tawneyk²⁷ kirekesztésével gyarapíthatjuk az oly kedves fehéreket...?*” A polgárháborút követően, az 1870-es években lehetővé vált a feketék számára is az állampolgárság felvétele, azonban ázsiaiak számára nem. Ezt később a honosítási törvény (*Naturalization Act of 1906*) megerősítette. A nemkívánatos ázsiai bevándorlók hivatalos jogi megnevezése *aliens ineligible for citizenship*, vagyis „állampolgárság megszerzésére alkalmatlan idegenek” volt. Az *isszei*ek számára csak 1952-ben, a bevándorlási és honosítási törvény (*McCarran-Walter Immigration and Nationality Act*) életbelépését követően vált lehetségessé az amerikai állampolgárság felvétele. 1952-ben azonban az *isszei* generáció már nagyon idős volt, sokan nem érték meg ezt a törvényt.

1882-től az amerikai kormány megtiltotta a kínaiak bevándorlását az országba (a már korábban is említett *Chinese Exclusion Act* révén), majd 1908-ban Japán és az Egyesült Államok egyezményt kötött, amely megtiltotta a japán férfimunkások bevándorlását. Az 1924-es bevándorlási törvény pedig teljesen bezárta a kaput a japán bevándorlók előtt, továbbá korlátozta a dél- és kelet-európai bevándorlók számát is.²⁸

Bár a japán bevándorlók alig tették ki az Egyesült Államok lakosságának 1%-át, Kaliforniában, ahol a *nikkei* közösség 80%-a élt, ők uralták több mint a felét a sikeres zöldségültetvényeknek. A több évszázados mezőgazdasági technikák,

25 Hasegawa, 2008. 51–55.

26 Estes, 1978b.

27 Archaikus angol kifejezés, mely az indián, ázsiai, latin-amerikai etnikumokat foglalta magában.

28 Daniels-Taylor-Kitano, 2001. XV.

amelyeket Japánból magukkal hoztak, nemcsak a jobb minőségű termények előállításában segítettek, hanem a költségeket és a termények árát is csökkentették. A gyümölcs- és zöldségtermesztés, valamint annak piaca az amerikai japánok monopóliumává vált a sűrűn lakott Dél-Kaliforniában. Az eredményeknek azonban megvolt az ára: a fehér gazdálkodók irigységgel és gyűlölettel tekintettek japán szomszédjaikra. A fehérek a gazdasági sikerben – amelyben az egész család áldozatos munkája benne volt, s melynek nyomán meddő talajokat termékeny ligetekké változtattak – manipulációt, átverést és egyenlőtlen versenyt láttak, és hamar megjelentek az ilyen jellegű kijelentések: „A japcsik elvették tőlünk a legjobb földeket!”²⁹

Az *isszeiek* gazdasági előretörése, valamint ezzel egy időben Japán nagyhatalommá válása teret adott a „sárga veszedelem” doktrínájának, amely felfogás teljesen uralta az amerikai, különösen a kaliforniai politikai köröket. 1909-től kezdve a kaliforniai törvényhozás sorra hozta azokat a törvényeket, amelyek célja az *isszei* gazdálkodók földbirtoklási jogainak korlátozása és ellehetetlenítése volt. Az 1913-ban hatályba lépő törvény jelentősen korlátozta „az állampolgárság megszerzésére alkalmatlan idegenek” földbirtoklási és bérleti jogát (*Heney-Webb Alien Land Bill*). A törvény életbeléptetését jelentősen támogatta Hiram Johnson, Kalifornia kormányzója. Az ország, amely megtagadta tőlük az állampolgárságot, a földbirtokláshoz való jogukat is elvette. A rendelkezés értelmében földet csak három évig lehetett bérelni. 1920-ban az *Alien Land Law* tovább szigorította a törvényt, és lezárta a korábbi változatban nyitva maradt kikapukat. Egy évtizeden belül tíz másik amerikai állam hozott földtörvényeket a kaliforniai minta alapján.³⁰ Bár ezen törvények célja a japán bevándorlók Kaliforniából való kiűzése volt, az *isszeiek*nek megfelelő módszerek segítségével sikerült megtartani, sőt növelni földterületeiket. A legnépszerűbb megoldás a törvény kijátszására *niszei*, vagyis amerikai állampolgár gyerekeik tulajdonosként való megnevezése volt. A fehérekkel vagy más *niszeiek*kel való társulás szintén lehetővé tette földterület birtoklását.³¹

A földtörvények meghozatalát és a tonhalhalászat felvirágzását követően sok amerikai japán elhagyta farmját és a megélhetés reményében halásznak szegődött (a tengeren „egy jó hálóvetés, és a tied lett a hajó”, ahogy Koide Tajú találóan megjegyezte).³² A halászat területén elért sikereket követően azonban itt is megjelentek a diszkriminációs törvények. 1919–1931 között csak Kalifornia államban hét különböző törvényben próbálták tiltani az *isszeiek* halászathoz való jogát. A számos japán- és bevándorlóellenes amerikai szervezet Kalifornia állami főügyésze, Ulysses S. Webb támogatásával – akinek a nevéhez az 1913-as földtörvény is fűződött – sikeresen kiharcolta az *isszeiek* halászati engedélyeinek bevonását. Az új törvény értelmében „az állampolgárság megszerzésére alkalmatlan idegenek” számára a halászat tiltott tevékenység lett. Abe Tokonosuke vezetésével a japán halászok bírósághoz fordultak, ugyanis a rendelet több ponton is sértette az Egyesült Államok alkotmányát. 1935-ben az állami bíróság alkotmányellenesnek minősítette

29 Weglyn, 2003. 36–37.

30 Estes, 1978a.

31 Hasegawa, 2008. 69.

32 Estes, 1997. 8.

a törvényt. Webb a Legfelsőbb Bírósághoz fordult, azonban az nem kívánta újratárgyalni az ügyet, így ezen a téren a *nikkei* közösség győzelmet aratott.³³

1906-ban a San Franciscó-i földrendéget követő káoszért a fehér felsőbbrendűségben hívók a japán kisebbséget tették meg bűnbaknak, valamint kizárták a japán származású gyerekeket az iskolákból (*San Francisco School Board Crisis*). James D. Phelan, San Francisco többször megválasztott polgármestere, később Kalifornia állam szenátora számos kampányszövegében és választási plakátján fogalmazott meg ázsiai- és japánellenes tartalmat („*Tartsuk Kaliforniát fehéren!*” vagy „*Állítsuk meg a csendes inváziót!*”). 1914-ben azt a javaslatot tette, hogy Kalifornia államának „diplomatikusan” Japán tudomására kellene adnia, miszerint Amerika számára „az asszimilálódásra képtelen japánok kifogástalan emberi gépezetek, azonban ilyen formában fenyegetést jelentenek a fejlődésünkre és boldogságunkra. Japán érzékenyebb lakosságának némi vigaszt jelenthet, hogy ezzel elismerjük gazdasági alsóbbrendűségünket.”³⁴ Phelan lelkes támogatója volt a földtörvényeknek, valamint az ő lobbitevékenységének köszönhetően 1920-ban betiltották a *sasin kekkon* gyakorlatát.³⁵

1918-at követően a fehérek megtagadták piacaikon a japán farmokról származó termények árusítását. A japán termelők válaszként létrehozták a *Vegetable Growers Union* nevű szervezetet, ezt követően pedig az *isszei* eper- és zellertermesztők is követték példájukat, így a *nikkei* közösség a saját piacait üzemeltette, vagyis a japán termelők a *Nihonmacsi* piacain japánok számára árusították portékáikat. Elmondhatjuk, hogy az 1920-as és az 1930-as évek kimondottan barátságatlan időszak volt a japán nevekkel és vonásokkal rendelkező személyek számára, ennek ellenére mégis sok bevándorló érezte úgy, van itt jövő számára.

Az Egyesült Államok megalakulásától egészen az 1960-as évek polgárjogi mozgalmainak korszakáig a szegregáció bevett gyakorlat volt, amit több államban törvény is szankcionált. Szigorúan korlátozták többek közt a különböző etnikumok ház- és lakásvásárlási, valamint bérleti jogát. Ennek a nyomát a mai napig szinte az összes amerikai város magán viseli, az ilyen jellegű intézkedéseknek köszönhetőek a különböző etnikumok és népcsoportok kerületei és lakónegyedei. Így jöhettek létre az amerikai városokban a kínai és latin-amerikai negyedek, illetve az olyan kerületek, mint Germantown, Little Italy, valamint a lengyelek, zsidók és írek is saját negyedeikbe tömörültek. A *Nihonmacsik* is így alakultak ki.³⁶ Az államok alkotmányainak többsége tartalmazott fajkeveredés elleni záradékot.

A *niszei* generáció számára ez az időszak az asszimiláció drámáját hozta. A fiatal amerikai japánok komoly identitásproblémával küzdöttek: ők amerikaiak érezték magukat, azonban a társadalom idegenként, külföldiként tekintett rájuk. Bár a fiatal *niszeiek* igyekeztek tisztelni a japán hagyományokat, szüleik szemében már túlságosan is amerikanizálódtak. Nem tudták, hová forduljanak, merre tartsanak, mert sem a japán, sem az amerikai táborba nem tartoztak iga-

33 Estes, 1997. 9.

34 Estes, 1978a.

35 Hasegawa, 2008. 70.

36 Vargha Attila interjúja Roy Sakamotoval (Los Angeles, 2012. október 6.).

zán. (Napjainkban az *amerikai japánság* önálló identitástudatnak számít, amely a felnövekvő *niszei* generációval alakult ki.) Számos diszkrimináció érte őket – más etnikumhoz tartozó osztálytársaik nem játszottak velük, nem hívták meg őket születésnapra, kitiltották őket különböző iskolai programokról, rendezvényekről, vagy olyan szervezetekből, mint a diáktanács. Iskola után minden gyerek hazament a származásának megfelelő lakónegyedbe, így a *niszei*ek leginkább egymás között szocializálódtak. Egyre több iskolából tiltották ki a japán származásúakat, vagy szigorú kvótát húztak. Sokakat azért nem vettek fel a különböző főiskolákra, szakmai továbbképzésekre, mert a *niszei* kvótát már betöltötték – ez gyakran csak 5-6 főt jelentett.³⁷ A nehézségek ellenére az 1930-as években felnőtté váló korosztályból a legtöbb *niszei* egyetemi végzettséget szerzett. (Ha nem sikerült a bejutás az amerikai egyetemekre, még mindig ott volt ugyanis a Japánban tanulás lehetősége is számukra.) Az igazi problémát az elhelyezkedés jelentette – a fehérek által üzemeltetett cégek szinte egyáltalán nem alkalmaztak japánokat, így azok kénytelenek voltak vagy saját vállalkozásba fogni, vagy más *nikkei*knél dolgozni, ennek következménye pedig a *Nihonmacsik* lakosságának kölcsönös egymásrautaltsága volt.³⁸

Az 1930-as években felnövő *niszei*ek számos egyesületet és társaságot alapítottak. Az 1930-ban létrejött *Japanese American Citizens League* (JACL) volt kétséget kizáróan a legjelentősebb *nikkei* szervezet. Az alapító tagok és a kezdeti idők vezetői a csekély létszámú egyetemet végzett *niszei*ek – orvosok, ügyvédek – közül kerültek ki, stratégiájuk azonban túlságosan is „Amerika-párti” volt, vagyis érzelmileg teljesen elzárkóztak japán örökségüktől. Az évtized során azonban a JACL tagsága egyre sokszínűbb lett, sorra csatlakoztak munkások és farmerek is, majd a szervezet – eleinte csak óvatosan – lobbizásba fogott. 1918-ban az amerikai Kongresszus jóváhagyott egy kiegészítést az állampolgársági törvényhez, amely (elvileg) lehetővé tette az I. világháborúból hazatérő *isszei* veteránok számára az állampolgárság felvételét. Tokutaro „Tokie” Slocum egyike volt a veteránoknak, a francia lövészárkokban harcolt, és átélte a német gáztámadásokat, melyeknek következtében élete végéig kórházi kezeléseket részesült. Még Európából küldte el igénylését, melyet egy szövetségi bíró jóvá is hagyott a törvény szövege alapján, miszerint „bármely idegen, aki az Egyesült Államok hadseregében vagy haditengerészetében szolgált az aktuális háborúban”, automatikusan jogosult az állampolgárságra.³⁹ A Legfelsőbb Bíróság később hatályon kívül helyezte az ilyen jellegű döntéseket, és visszavonta az így elnyert állampolgárságokat, mert ítélete alapján ez a kiegészítés nem írja felül azt a törvényt, amely szerint csak fehérek és feketék jogosultak annak megszerzésére, és a „bármely idegen” kifejezés alatt továbbra is csak ők értendők.⁴⁰

Slocum és a többi veterán – jogosan – felháborodott, hiszen az életüket tették kockára ezért az országért, Slocum pedig a JACL támogatásával küzdeni kez-

37 Muller, 2003. 12.

38 Hasegawa, 2008. 66.

39 Muller, 2003. 12–14.

40 Lásd Lombard, 2011.

dett a törvény megváltoztatásáért, és Washingtonban szállt harcba igazáért. Tudván, hogy a Kongresszus nem hallgatná meg, ezért először a vele együtt szolgáló amerikai veteránok szimpátiáját nyerte meg, háborús érdemei révén olyanokét is, akik a *Japanese Exclusion League* valamely szervezetének tagjai és a diszkriminációs törvények lelkes támogatói voltak. A JACL és Tokie erőfeszítéseit siker koronázta, 1935 júniusában Rooseveltnél aláírta a *Lea-Nye Bill* nevű törvényt, amely közel ötszáz, az I. világháborúban szolgált ázsiai származású veteránnak adta meg az állampolgárságot. A JACL így megmutatta a *nikkei* közösségnek, hogy tevékenysége igen is jelentős az amerikai japánok számára, és nekik is lehet szavuk Amerika politikai életében.⁴¹ Hamarosan országos szervezetté vált, minden jelentős *nikkeiek* lakta városban alakult JACL-alcsoport, központja pedig San Franciscóban volt.⁴² A JACL *szuperpatriotizmusa*, valamint az 1930-as évek és főleg a II. világháború alatt folytatott tevékenysége a mai napig megosztja a *nikkei* közösséget, napjainkban leginkább az internálást követő, jóvátételért folytatott harcuk és eredményeik miatt méltatja őket az amerikai japán lakosság.

A háború éve

A hűség kérdése – Pearl Harbor és következményei

Az 1930-as évek során az Egyesült Államok és Japán diplomáciai kapcsolatainak romlása, majd a Pearl Harbor elleni támadás a *nikkei* közösség amerikai asszimilációjának drámáját valódi tragédiává változtatta. Mikor 1941. december 7-én Japán megtámadta Pearl Harbort, az Egyesült Államok területén élő *nikkei* közösség azonnal a saját bőrén érezte annak következményeit. Az FBI még aznap megkezdte az *isszei* közösségi vezetők letartóztatását, 737 személyt vettek őrizetbe.⁴³

Miután 1941 júliusában Japán megszállta Indokínát, és minden jel a közeledő háborúra utalt, valamint arra, hogy Pearl Harbor japán támadás célpontja lehet, Rooseveltnél elrendelt egy szigorúan titkos információgyűjtést a *nikkei* közösség hűségét illetően. A feladatot Curtis B. Munson kapta. Jelentése *kiemelkedően magas hűséget, elköteleződést és odaadást* állapított meg az amerikai japán közösség berkein belül.⁴⁴ A dokumentumot az elnökön kívül a hadsereg és a haditengerészet vezérkara, valamint Cordell Hull, Henry L. Stimson és Frank Knox is olvasta, akik az internálás támogatói voltak.⁴⁵

Munson kiemelkedő megfigyelőképességről tett tanúbizonyságot: precízen felmérte a különböző generációk jellemzőit, illetve viszonyukat az Egyesült Államokhoz, továbbá a japán kulturális háttérrel is sikerült tökéletesen megismernie. Részletesen leírta a *giri* (kötelesség) és a *gaman* (kitartás/beletörődés) fogalmak jelentőségét a japán kultúrában, továbbá elképzeltetlennak tartotta, hogy Japán

41 Muller, 2003. 15–16.

42 Hasegawa, 2008. 51.

43 NAKK.

44 Munson, 1940. 12.

45 Smith, 2001. 79.

niszeiket alkalmazna szabotázhhoz és kémkedéshez, ugyanis „*Japán fél a niszeiktől és egyáltalán nem bízik bennük*”. Egyedül a *kibeiek* esetében vélte úgy, hogy támogathatják Japánt. Munson megjegyezte: Hawaiiitól eltérően a kontinentális Amerikában élő *nikkeiket* „*rövid időn belül el lehet különíteni és megsemmisíteni*”.⁴⁶ A jelentés felkelthette az elnök aggodalmát. A támadást megelőzően minden, az Amerikában élő japán közösség valódi helyzetét érintő információ a kormány rendelkezésére állt. Munson észrevételeit azonban vagy mellőzték, vagy felhasználták a *nikkei* közösség ellen tett lépésekhez. 1941. december 11-ére az FBI 1370 személyt tartóztatott le, akiket „veszélyes idegen ellenségnek” (*dangerous enemy alien*) minősítettek.⁴⁷ Ez azonban nemcsak befolyásos és szókimondó személyeket érintett, hanem gyakorlatilag minden *isszeit*, aki aktív volt a közösség életében – üzletlajdonosokat, gazdálkodókat, újságszerkesztőket, dzsúdóoktatókat, sintó és buddhista papokat.

Pearl Harbor és az azt követő japán katonai sikerek, a „sárga veszedelem” hiteltlenséget, dühöt és aggodalmat váltott ki az amerikai lakosokból. Az Egyesült Államok számára Pearl Harbor azt jelentette, hogy a „japcsik”, egy színes bőrű, alacsonyabb rendűnek tartott „faj” képviselői csapást mértek rá.⁴⁸ Frank Knox megvádolta a Hawaiiion élő japán közösséget a Pearl Harbor elleni támadás előkészítésével. Knox minden alapot nélkülöző kijelentése nagy hatással volt az amerikai lakosságra – általános hiedelemmé vált, hogy az *isszeiek* és *niszeiek* hitszegő, áruló, ravasz és kegyetlen népség.⁴⁹ Nem számított, hogy Kaliforniában az amerikai japánok csupán a lakosság 1%-át tették ki, nem számított Munson jelentése, nem számított a JACL szuperpatriotizmusa, valamint az sem, hogy számos *niszei* igyekezett tanúbizonyságot tenni a lojalitásáról. Ami leginkább számított a következő két hónapban, és ami meghatározta az amerikai kormány további lépéseit a *nikkei* közösséggel szemben, az volt, hogy az országra „*vereséget mértek a vágott szeműek, akiknél [az Egyesült Államok] felsőbbrendűnek érezte magát*”.⁵⁰

A japánok rossz megítélése elviselhetetlen mértékben fokozódott. Az Amerikában élő kínaiak „*I am a Chinese*” feliratú kitzűzőkkel kezdtek járni attól félve, hogy az utcán megtámadják és bántalmazzák őket. Kalifornia lakosai arra számítottak, japán szomszédjaik egy összehangolt hatalomátvitelre, egy „második Pearl Harborra” készülnek. Az amerikaiak számára a velük háborúban álló japánok és az Egyesült Államokban élő *isszeiek* és *niszeiek* képe összemosódott: ők mind „japcsik” voltak – az ellenség. Az irigységgel teli fehér gazdálkodók számára a Japánnal való háború egyúttal fantasztikus lehetőséget is rejtett magában: végre itt volt az esély, hogy rátehessék a kezüket a jól jövedelmező *nikkei* farmokra. A regionális patrióta szervezetek (mint például a *Japanese Exclusion League, Sons and Daughters of the Golden West, American Legion*), amelyeknek mezőgazdasági és halászati érdekeltségeik is voltak, valamint több évtizedes történelmük a *nikkei* közösség ellehe-

46 Munson, 1940. 13–15.

47 Daniels–Taylor–Kitano, 2001. XVI.

48 Smith, 2001. 79–80.

49 NAKK.

50 Lydgate, 1944. 52–53.

tetlenítéséért folytatott harcban, megkezdték a lobbizást a japán kisebbség kitelepítéséért. Hamarosan befolyásos újságírók, reformerek, szakszervezeti vezetők és politikusok is melléjük álltak. December 22-én, két héttel Pearl Harbor után, a Los Angeles-i Kereskedelmi Kamara Mezőgazdasági Bizottsága (*Agriculture Committee of the Los Angeles Chamber of Commerce*) tette az első javaslatot, mely szerint az összes japán személyt szövetségi ellenőrzés alá kellene vonni.⁵¹

John B. Hughes Los Angeles-i rádiókommentátor óvatosságra intette az amerikai lakosokat, mivel szerinte „*az amerikai születésű japánok 90%-a elsősorban Japánhoz hűséges*”, és örömmel áldoznák életüket érte. Ürügyet keresve a kitelepítésre, Hughes azzal érvelt, hogy amennyiben a japánokat nem zárják táborokba, a kaliforniaiak maguk veszik majd őket kezelésbe, és „*előbb lönek, aztán kérdeznék*”. Henry McLemore, a *Hearst* újságírója szintén az internálás ötletét szorgalmazta, ideális elképzelésnek tartotta, hogy valahol a kontinens belsejében gyűjtsék össze az összes nyugati parton élő *nikkei*ket, „*hadd fájjon csak nekik, éhezzenek és haljanak is bele. (...) Személy szerint, gyűlölöm a japánokat. És ez alól nincs kivétel.*” A kaliforniai újságok minden emberi tulajdonságuktól megfosztották a japánokat, gúnyosan „*sárgáknak*”, „*veszett kutyáknak*”, „*nippeknek*” (*Nips*, a *nippondzsin* szóból), „*japcsiknak*” és „*sárga férgeknek*” nevezték őket.

A kitelepítés követelése a kaliforniai kongresszusi képviselőkn keresztül eljutott Washingtonba. Ekkorra a *nikkei*-barát hangok teljesen eltűntek. Culbert Olson kormányzó esete jól példázza a folyamatot: Pearl Harbort megelőzően kitartott amellett, hogy még háború esetén is a Kaliforniában élő japánok biztonságát a törvény és az alkotmány garantálja. December 8-án azonban már a letartóztatások lelkes támogatója volt, pár héttel később pedig jóváhagyta több száz *niszei* eltávolítását a munkahelyekről, és a kitelepítést követelte.⁵² Nem csak a nyugati part politikusai vallották ezt a nézetet, a déli államok képviselői is hamar melléjük álltak, köztük John Rankin kongresszusi képviselő, akinek egy héttel Pearl Harbor után tett kijelentése a mai napig élénken él az amerikai japán közösség emlékezetében: „*Támogatom az Amerikában, Alaszkában és Hawaiiön élő japánok elfogását és koncentrációs táborokba zárását. (...) A pokolba velük! Szabaduljunk meg tőlük most azonnal!*”⁵³

A *niszei*ek eleinte optimisták voltak. A Pearl Harbort követő letartóztatások az *isszei* vezetők ellen irányultak, akik japán állampolgárok voltak. A saját szemükkel látták, ahogy a *Nihonmacsik isszei* lakosságát megtizedelték, de ezek az intézkedések őket csak közvetve érintették. Úgy érezték, van reményük, hiszen amerikai állampolgárok voltak, semmi közük azokhoz a japánokhoz, akikkel Amerika hadban áll, így ellenük nem tehetnek semmit. A Pearl Harbort követő hivatalos közlemények is biztatóak voltak a *niszei*ek számára. Francis Biddle, az Egyesült Államok főügyésze arra figyelmeztette az amerikai nemzetet, hogy ha „*törődünk a demokráciával, akkor törödnünk kell azzal is, hogy a demokrácia mások, a németek, az olaszok, a japánok számára is valóság legyen. (...) A Bill of Rights ugyanis nemcsak*

51 Daniels–Taylor–Kitano, 2001. XVI.

52 Smith, 2001. 80–81.

53 Weglyn, 2003. 54.

az amerikai állampolgárok, hanem minden olyan emberi lény jogait védelmezi, akik amerikai földön, az amerikai zászló alatt élnek.” Biddle a későbbiekben jogi, gyakorlati és morális alapon kiállt a *nikkei* közösséggel szembeni intézkedések ellen.⁵⁴

Az internálás legjelentősebb ellenzői a kvékerek voltak, egy, az amerikai közép-nyugaton és a keleti parton élő vallási közösség. A háború alatt és azt követően is több ezer amerikai japánt támogattak iskolai ösztöndíjakkal és munkalehetőségekkel. Sok *niszeiben* felmerült, hogy jelentkezik a hadseregbe, azonban 1942. január 5-én minden katonai szolgálatra alkalmas, japán felmenőkkel rendelkező személy IV-C minősítést kapott, amelynek jelentése „*ellenséges idegen*”, függetlenül attól, hogy amerikai állampolgár volt-e vagy sem. Azokat, akik már a hadseregben szolgáltak, leszerelték vagy konyhaszolgálatra kötelezték.⁵⁵

1942. február 4-én az amerikai hadsereg 12 „lezárt terület” jelölt ki. Az itt élő „*ellenséges idegenek*” számára kijárási tilalom lépett érvénybe, reggel 6 óra előtt és este 9 óra után nem tartózkodhattak az utcán, akkor is csak az iskolába és munkahelyükre mehettek, továbbá tilos volt lakóhelyüktől öt mérföldnél messzebbre utazniuk. A tilalom március 24-én lépett életbe, John L. DeWitt tábornok első intézkedése volt a *nikkei* közösség internálásához vezető folyamatban. Az internálást sürgető lobbi ugyanis eredményes volt, és 1942. február 19-én Roosevelttől aláírta az úgynevezett 9066. számú elnöki rendeletet (*Executive Order 9066*), amelynek értelmében a hadügyminiszter katonai övezeteket hozhat létre, melyekből bárki szabadon eltávolítható, ha a szükség úgy kívánja. Henry L. Stimson hadügyminiszter DeWitt tábornokot jelölte ki az elnöki rendelet végrehajtására, és ő lett a nyugati védelmi parancsnokság (*Western Defense Command*) vezetője is. DeWitt a szegregáció híve volt, a déli államokban nőtt fel, egy olyan társadalomban, amely a színes bőrűeket nem tekintette egyenlőnek, és helyesnek tartotta az elkülönítésüket. A tábornokot nem tartották sokra a hadsereg berkein belül, egy óvatoskodó, vakbuzgó, határozatlan katonai bürokrata volt. Március 2-án Washington, Oregon és Kalifornia teljes partszakasza, valamint Arizona déli része katonai övezetté vált, március 29-én ezt kiterjesztették a három óceánparti állam egészére. Március 18-án megalakult a kitelepítést és a táborokat felügyelő szerv, a *War Relocation Authority* (WRA).⁵⁶ DeWitt célja a teljes nyugati partszakasz „japánmentesítése” volt. Úgy vélte és hirdette: „*a japán faj egy ellenséges faj*”, az amerikai állampolgár *niszeiek* „*faji jellege pedig kiirthatatlan*”. Az elnöknek tett jelentésében azt írta, „*a tény, hogy eddig semmiféle szabotázs nem történt, egy ilyen akció előkészületét jelzi*”.⁵⁷

A kitelepítés

1942. március 23-át követően a WRA megkezdte a kitelepítési rendeletek kibocsátását, mely megjelölte „*minden japán személy, minden idegen és nem idegen*” számára a deportálás idejét és a jelentkezés helyszínét. A „*nem idegen*” megnevezés súlyosan sértette a *niszeiek* önértetét, és a kormány az amerikai lakosságra gy-

54 Muller, 2003. 17–20.

55 Morimo–Nakajama–Kavaszaki, 2001. 13.

56 Daniels–Taylor–Kitano, 2001. XVI.

57 Muller, 2003. 21–22.

korolt, tudatformáló propagandájának a része volt, ami következtében sikerült teljesen elkülönítenie őket a többi amerikai állampolgártól. Másképpen fogalmazva, azt a hatást érte el, hogy az átlag amerikai értelmezésében ez a rendelet kizárólag és egyértelműen csak *rájuk* vonatkozott, ezekre az *idegenekre* és *nem idegenekre*, nem pedig a „rendes, *igazi* amerikai állampolgárookra”. Ha valaki egynegyed részben japán felmenőkkel rendelkezett, vagyis ha csak az egyik nagyszülő is japán származású volt, a rendelet rá is vonatkozott. Az egyes körzetekből történő deportálásokat a *Wartime Civil Control Administration* (WCCA) irányította. A kitelepítési folyamatot „evakuálásnak” nevezték, azonban az emberekre szegezett fegyverek láttán mindenki tudta, hogy merőben másról volt szó. A rendeletek egyben azt is jelezték, hogy a családoknak mennyi idejük maradt megszabadulni minden ingóságuktól, ugyanis mindenki fejenként csak egy bőröndöt vihetett magával. Általában 48 órája, jobb esetekben egy hete volt a *nikkei* családoknak eladni a házukat, üzletüket, farmjukat, autójukat, ingóságait, mindenüket.

A rendelkezésre álló idő egyáltalán nem volt elég arra, hogy mindenki elszámolhasson a tulajdonával. Jövedelmező üzletek, kiváló terményt hozó farmok jóval áron alul, vagy egyáltalán nem keltek el. A deportálás napján a regisztrációk helyszínén, San Diegóban a *Santa Fé* vasútállomás, Los Angelesben a *Honpa Hongwanji Buddhist Temple* előtt fehér „nézőközönség” is összegyűlt. Az ácsorgók alig várták, hogy az amerikai japánok vonatra vagy buszra szálljanak – ezt követően ugyanis „minden ingyen volt”.⁵⁸ Betörték a lakásokba, az üzletekbe, rátették a kezüket a termőföldekre. A szerencsésebbeknek – de ez inkább kivételnek számított – voltak barátai, akik visszatérésükig vigyáztak ingóságaikra.

A deportálásakor mindenki annyi ruhát öltött magára, amennyit csak fel tudott venni, hiszen egyetlen bőröndbe nem fért bele egy emberi élet. Mosolygásra kényszerítették őket a hadsereg által készített fényképeken, melyeket propagandacélra használtak fel. Regisztrálásakor mindenki kapott egy számot, és két bilétát, az egyiket a nyakban kellett viselni, a másikat pedig a csomaghoz rögzíteni. A *nikkei* közösségen belül kevesekben merült fel az ellenállás gondolata. A legtöbbször számára egyértelmű volt, hogy háború van, és magával a kormánnyal állnak szemben. A deportálás során folyamatosan fegyvert fogtak a kitelepítettekre, ami egyértelművé tette a helyzetüket.

A japán kultúra és neveltetés is megmutatkozott az események során. A *niszei* gyerekek gyakran hallották szüleiket a *sikataganai* (nincs mit tenni) és *gamanszuru* (el kell viselni) kifejezéseket használni életük során. A *giri* (kötelesség) mindennél fontosabb volt, a japán kultúrában a megmásíthatatlan elfogadása pedig erény. A gyerekeket szintén arra nevelték, ne keltsenek semmiféle feltűnést, hiszen „a kiálló szöveget beverik”. Ráadásul a vezetők is hiányoztak, akik összefoghatták volna a közösséget. Az FBI által letartóztatott *isszeiek* 1942 tavaszára az igazságügyi minisztérium által felügyelt gyűjtőtáborokban találták magukat.

A vezetőség hiányát a JACL próbálta betölteni, azonban az patriotizmusának köszönhetően teljesen elkötelezte magát a kormány mellett, és biztosította azt

58 Vargha Attila interjúja Roy Sakamotoval (Los Angeles, 2012. október 6.).

arról, hogy a kitelepítés zökkenőmentes lesz. „Ez hazafias kötelességünk”, mondták a JACL vezetői. Saboru Kido és Mike Masaoka később újabb ötlettel álltak elő a kormány számára a *niszei* hazafiság bizonyításaképp: egy önkéntesekből álló öngyilkos katonai egységséget álmodtak meg olyan fiatalokból, akiknek szülei túszként a táborokban vannak, hiszen mi más bizonyítaná kétséget kizáróan lojalitásukat? A hadvezetés eleinte ostobaságnak tartotta egy szegregált katonai egység felállításának gondolatát – csak afroamerikai katonák esetében léteztek ilyenek, a „japcsikban” pedig nem bíztak –, a háború későbbi időszakában azonban ismét fontolóra vették ezt az ötletet. Az események ezen szakaszában a JACL egyelőre elégedett volt a hatóságokkal való együttműködéssel.⁵⁹ Közel 120 ezer embert telepítettek ki, ebből körülbelül 50 ezer fő kisgyerek volt.

A deportálást követően átmeneti gyűjtőtáborokba, eufemisztikusan „gyülekezési központokba” (*Assembly Center*) szállítottak mindenkit, ugyanis a nagy koncentrációs táborok még építés alatt álltak. Ezekből 14 volt, Washingtonban, Oregonban, Arizonában, túlnyomó részük Kaliforniában, és búcsúk helyszínén, lóversenypályákon létesültek. Ironikus módon ezek a WCCA-táborok mind a katonai övezeteken *belül* voltak, amelyekből ki akarták telepíteni a *nikkeieket*. A katonák körbekerítették a területet szögesdróttal, és borzalmas állapotú barakkokat húztak fel, amelyek még a későbbi koncentrációs táborok barakkjainál is rosszabbak voltak. Érkezőkor mindenki kapott egy zsákot, „ezek a matracaitok” címszó alatt. Az értetlenkedő tömeg szomorúan vette tudomásul, hogy az istállókban található szalmával kell majd azt kitömnüik, hogy legyen min aludniuk.⁶⁰

A dél-kaliforniai nagyvárosok (Los Angeles, San Diego) japán lakosságának zömét a Santa Anita lóversenypályán létesült gyűjtőtáborba szállították. Mivel nem volt versenyszezon, a szerencsésebbek a parkoló helyén kaptak szállást, a kevésbé szerencsésekeknek viszont a lovakkal kellett együtt élniük, nőket és gyerekeket kényszerítettek a bűzlő istállókba. Az ilyen jellegű bánásmód miatt sokak pszichiátriai kezelésre szorultak a háború után. A Santa Anita lóversenypálya egyik sarkában volt az „állatkertnek” nevezett, szögesdróttal és vasráccsal elkerített rész, ahol a Los Angeles környékéről internáltak – a városnak a lóversenypályához való közelsége miatt – látogatókat fogadhattak. Közvetlenül nem érintkezhetek, a beszélgetés a rácson keresztül folyt. „Nem tudtam, mi voltunk-e a csimpánzok, vagy akik kívülről bámultak minket”, emlékezett vissza egy japán internált.⁶¹ A deportáltak 1942 nyarán ezekben a táborokban töltötték, munkával és közösségi tevékenységek szervezésével próbálták elütni az időt.⁶²

A központokat kezdetben ideiglenesnek szánták. A kitelepítés lényege a *nikkeieknek* a nyugati partról való eltávolítása volt, ezért a WRA vezetője, Milton Eisenhower tárgyalásokat folytatott több, a kontinens belsejében fekvő állam kormányzójával a japán deportáltak befogadásáról. A kormányzók ezt elutasították, egyedül a koncentrációs táborok felállítását tartották elfogadhatónak. Eisenhower

59 Müller, 2003. 26–27.

60 Uo. 28.

61 Uo. 29–30.

62 Hasegawa, 2012. 14.

lemondott a WRA éléről, mert nem volt hajlandó ilyen „létesítményeket” igazgatni. Utódja Dillon S. Myer lett, akinek – Eisenhowerrel ellentétben – nem okozott álmatlan éjszakákat a feladat.⁶³

Myerrel az élen a WRA megkezdte a tíz koncentrációs tábor felállítását, melyeket „Relocation Camp” névvel illettek (magyarul „kitelepítési” vagy „áttelepítési” tábornak nevezhetjük). Ezek a következők voltak: Tule Lake és Manzanar Kaliforniában, Minidoka Idahóban, Heart Mountain Wyomingban, Granada (más néven Amache) Coloradóban, Topaz Utahban, Poston és Gila River Arizonában, valamint Rohwer és Jerome Arkansasban. Heart Mountain és Tule Lake a leghírhedtebbek – előbbi a legmostohább időjárási viszonyok, utóbbi a legbrutálisabb bánásmód és körülmények miatt, a *Tule Lake Relocation Centert* ugyanis később szegregációs táborrá alakították. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a másik nyolcban felhőtlenebb lett volna az élet. Ezek mellett még közel 40 kisebb, az igazságügyi minisztérium, a hadsereg, az FBI vagy a WRA által működtetett tábor is létezett.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az amerikai kormány igyekezett kerülni a „koncentrációs tábor” kifejezést a közvélemény előtt, annak definíciója: „egy tábor, amelyben ellenséges idegeneket és politikai foglyokat tartanak fogva.”⁶⁴ Szövetségi tisztviselők azonban, köztük Rooseveltnél is, a koncentrációs tábor kifejezést használták a hivatalos iratokban. Miután fény derült a náci haláltáborok létezésére, a kifejezés jelentése kibővült, milliónyi ártatlan ember szisztematikus megsemmisítése társult hozzá. Ilyesmire nem került sor az amerikai japánok internálása során, azonban kizárólag etnikai származásuk miatt tartották fogva őket.

Élet a koncentrációs táborokban

1942 nyarán és őszén megkezdtek az áttelepítést a koncentrációs táborokba. A raboknak csak a nevüket mondták meg – „Heart Mountain, Wyoming”, „Minidoka, Idaho” –, azonban számukra ezek csak pontok voltak a térképen. Nem tudták, miért viszik oda őket, a dolog jelentősége rejtve maradt számukra. Csak a pillanatnyi nehézségek miatt aggódtak – kapnak-e enni a vonaton, a megfelelő sorba álltak-e be, össze tudják-e tartani a családot? A vonatút rendkívül hosszúnak és kényelmetlennek bizonyult, a kijelölt tábortól függően négy vagy tíz napig is eltartott – szinte mindenki ekkor szembesült először azzal, milyen hatalmas is az Egyesült Államok. A gyermekek kezdetben nagyon élvezték, mivel sosem jártak a nyugati parton kívül, a Sziklás-hegység pedig mindenkit lenyűgözött szépségével, ilyen jellegű tájat is most láttak először. A „Relocation Camp” és a többi eufemisztikus elnevezés is téves benyomást keltett, és eleinte optimizmust váltott ki a *niszeiekből*, hiszen a „tábor” szóból mindenki arra következtetett, hogy egy, az eddigiéknél kellemesebb helyre tartanak.⁶⁵ Hamarosan szembesülniük kellett a rideg valósággal: a táborokat szögesdrót és reflektorokkal, gépfegyverekkel felszerelt őrtornyok vették körbe,

63 Muller, 2003. 33.

64 Hasegawa, 2012. 14.

65 Muller, 2003. 35.

maguk a táborok pedig a kietlen pusztaságban, halott tájakon, sivatagokban létesültek. Az amerikaiak csak úgy hívják az ilyen vidékeket, hogy *badlands*.

Az első nehézség, amivel a japán közösség szembe találta magát, az időjárás és az éghajlat volt. A nyugati part kellemes éghajlatához szokott *nikkei*ek számára a sivatag szélsőséges viszonyai elviselhetetlennek bizonyultak. Heart Mountain volt a legszélsőségesebb, ugyanis a tábor egy fennsíkron létesült, 4–5 ezer láb (körülbelül 1200–1500 méter) magasságban, így a levegő ritkás és igen száraz is volt.⁶⁶ A többi táborhoz hasonlóan nyáron itt is tikkasztó hőség uralkodott, azonban fekvéséből adódóan a telek bizonyultak elviselhetlenebbnek: nem volt ritka a –35 °C sem, vagyis ha vizet locsoltak a levegőbe, az jégként ért földet, a vizes haj szinte azonnal megfagyott, a latrinák vízvezetékei szintén nem tudtak ellenállni az elemeknek, így télen használhatatlanná váltak. Az internáltak emlékirataikban, naplójukban gyakran tesznek említést a szinte vízszintes hózivatarokról is.⁶⁷ Az esőben és a hóban az egész tábor hatalmas sártengerré vált. A délen fekvő arizonai táborokban a hőség bizonyult a legrosszabbnak.

Az internáltakat a gyülekezési központokéhoz hasonló kátránypapír borítású barakkokban szállásolták el. Ezek 20 láb szélesek és 100 láb hosszúak voltak, mindegyiket 4 vagy 6 kisebb, négyszög alapú szobára osztották. A szobák 20×16 vagy 20×20 láb nagyságúak voltak (körülbelül 7×5 méter és 7×7 méter), bár a méretük táboronként változhatott.⁶⁸ A gyerek nélküli párok kapták a kisebb, a családok – általában létszámtól függetlenül – a nagyobb szobákat. Ezek a barakkok leginkább egy csűrre vagy pajtára emlékeztettek – vékony gerendákból álló fal, pár deszka tető gyanánt. A szobákon belül nem voltak válaszfalak, így az embereknek semmi lehetőségük nem volt az egyedüllétre. Egyesek törülközők fellógatásával próbáltak kisebb tereket létrehozni. A szobák első ránézésre viszonylag tágasnak tűnhetnek, azonban amint valami bútorféleség került beléjük, valamint 5-7 ember összezsúfolódtott bennük, azon nyomban más lett a helyzet. A szigetelés hiánya is komoly megpróbáltatást jelentett a kemény wyomingi télben.

A szobák berendezése igen szerény volt: katonai *priccs* takaróval, esetleg párnával, egy kisebb kályha és egy villanykörte. A leleményesebbek a felesleges gerendákból székeket és asztalokat fabrikáltak, vagy a szállítmányokból maradt felesleges faladákat használták bútor gyanánt. A narancsosládák különösen értékesnek számítottak, mert volt egy választék a közepükön, és oldalukra állítva polcos szekrénynek lehetett használni őket.⁶⁹ A sivatagi szelek szintén állandó problémát jelentettek, mindent állandóan homok borított, a barakkból kilépve rögtön az ember szemébe, orrába fújta azt a szél, még az ételeken is azt érezte mindenki.

Tizenkét vagy tizennégy barakk alkotott egy tömböt. Mindegyikben volt egy közösségi latrina, egy kantin, egy mosoda és egy pihenőszoba. A kantinok lettek a *nikkei* közösségi élet központjai a táborokban, ugyanis itt kötetlenül lehetett beszélgetni és érintkezni másokkal. Kezdetben az étel meglehetősen rossz volt:

66 Vargha Attila interjúja Roy Sakamotoval (Los Angeles, 2012. október 6.).

67 Hayami, 1941–1944.

68 Muller, 2003. 36.

69 Uo. 37.

konzervhús és zöldségek, ráadásul az első szakácsokat – mint minden más posztra is – a tábor vezetősége az internáltak közül választotta ki, akik nem minden esetben tudtak jól főzni.⁷⁰ Sokak számára ez volt az első találkozás az amerikai vagy japán konyhával. A hagyományosabb családok, főleg a farmerek és az *isszeiek* túlnyomó része, valamint a *kibeiek* a hagyományos japán étrendet követték ez ideig, az amerikanizálódottabb réteg, főként a városokban felnőtt *niszeiek* az amerikai étrendhez voltak hozzászokva. A japán alapanyagok nagy része meglepő módon a japán kormány által küldött segélyszállítmányokkal érkezett. Ez nagyban elősegítette a japán nemzeti öntudat erősödését a továbbra is japán állampolgár *isszeiek*, valamint az ott nevelkedett *kibeiek* esetében is, akik ezáltal azt érezték, anyaországuk nem feledkezett el róluk, és nem hagyta őket cserben. A *jamatodamasii* (japán szellem) felerősödése később sokak egész sorsát befolyásolta.

Valamilyen nemesebb gesztus az amerikai kormány részéről segített volna csökkenteni az internáltakban kialakult frusztrációt és ellenérzéseket.⁷¹ Vélhetően az *isszeiek* éltek meg legnehezebben ezt az időszakot. A tulajdonaik, eddigi életük összes munkájának elvesztése mellett pszichológiai terhet rótt rájuk, hogy anyaországuk és népük lett az ellenség, valamint választott hazájuk velük való bánásmódja is elfogadhatatlan volt számukra. Az internálás következtében a hagyományos családmodell is a szemük láttára hullott szét. Mivel – családon belül, illetve a családok között – a magánélet lehetősége teljesen megszűnt, a gyerekek a tömött barakkok helyett inkább egymás társaságában múltatták az időt, ennek következtében a családfők tekintélye is egyre csökkent. A kintinban rövid időt követően nem családi egységek szerint történt az étkezés, hanem korosztály és nemek szerint. A magánszféra lehetősége csaknem teljesen megszűnt. Még az illemhelyiségek és zuhanyzóegységek között sem volt semmiféle válaszfal, minden mások szeme láttára történt.⁷²

A kezdeti nehézségeket követően a *nikkeiek* megpróbálták elérhető körülményeket teremteni maguknak. Iskolákat építettek, rendezvényeket, bálakat, ünnepségeket tartottak. Az iskolákban eleinte a szülők vagy egyetemet végzett *niszeiek* oktattak. Az iskolákat később akkreditálták, és szakképzett tanárok, többen közülük fehérek, jöttek tanítani az iskolákba.⁷³ A táborok különböző szervezetektől, egyetemektől és közkönyvtáraktól kapott csomagok révén létre tudták hozni saját könyvtáraikat. Az *isszeiek* azért tanultak angolul, hogy felkészülhessenek a táboron kívüli életbe való visszatérésükre, továbbá hogy gyerekeiket jobban megértsék.⁷⁴ Egyetemi ösztöndíj megszerzése lehetőséget teremtett a tábor elhagyására, többen így váltották meg szabadságukat, köztük Michi Nishiura Weglyn is, akinek *Years of Infamy* (Az aljasság éve) című, 1976-ban íródott könyve dolgozta fel az internálás történetét legelőször, és amely elindította a *nikkei* közösség jóvátételért folytatott harcát.

70 Vargha Attila interjúja Roy Sakamotoval (Los Angeles, 2012. október 6.).

71 Weglyn, 2003. 116–117.

72 Vargha Attila interjúja Roy Sakamotoval (Los Angeles, 2012. október 6.).

73 Okamoto, 2001.13

74 Kawakami, 2001. 28–29.

A táborok kiadták saját újságikat, diákok és felnőttek egyaránt, diákújság volt a *Poston Chronicle* és a *Hi-Times* is. E lapokban tették közzé a fontos, egész táborot érintő híreket, itt lehetett szavazni a lányok között rendezett szépségversenyek résztvevőire, a diákok novellái, költeményei és rajzai is megjelentek bennük. Pletykarovatot is vezettek, amelyből mindenki értesülhetett az iskolai élet legapróbb – és a tizenévesek számára valószínűleg legizgalmasabb – részleteiről is. A fennmaradt újságok remek betekintést nyújtanak a tábori élet mindennapjaiba. Stanley Hayami, a Heart Mountain tábor egyik internáltja naplójában hatalmas ünnepegről, valamint a presbiteriánus egyház által küldött ajándékokról és karácsonyfáról emlékezik meg 1942 decemberében.⁷⁵ A táborokban mód nyílt a sportolásra. Gyerekek és felnőttek egyaránt sportoltak, a tömbök szerint létrehozott csapatok ligákat alkottak, és rendszeresen megmérkőztek. Ezek többnyire amerikai sportok voltak.

Az internálás a legkülönbébb reakciókat váltotta ki az érintettekben. Az egyik véglet a JACL tagjai voltak, különösen Mike Masaoka, aki az internáltak tökéletes amerikanizálódását tartotta szem előtt, és segített a tábori előírások kialakításában. A JACL tagjai teljes mértékben együttműködtek a tábor vezetésével. A másik végletet az ellenállók csoportja alkotta, a többségük a *kibeiek* közül került ki. Japán-szimpatizánsok voltak, megnyilvánulásaik a JACL tagjai ellen irányultak, akiket a *kibeiek* *inunak* (kutya), vagyis kollaboránsnak tartottak. A két véglet között álltak a *niszeiek*, akik, bár elkeseredettek voltak az internálás miatt, továbbra is hű amerikaiak tartották magukat, és szerették volna ezt kifejezni.

A *kibeiek* az átlag-*niszeinél* érzékenyebben reagáltak az amerikaiak durva bánásmódjára, és 1942 novemberében egy sztrájkra került sor Postonban, amely során a japán császárhoz való hűségüket is kinyilvánították. A sztrájk kiváltó oka a rosszabbodó körülmények és a tábor vezetésétől kapott ellentmondásos információk okozta paranoia volt.⁷⁶ Pár héttel később egy hasonló, erőszakosabb megmozdulásra került sor Manzanarban is, ahol különösen elfajult az ellenségeskedés a különböző csoportok között. Ebbe a táborba deportálták a kitelepítést leginkább megsínyelt *nikkeieket*, akiket a Terminal Island nevű, ma Los Angeles részét képező, főképp halászok lakta szigetről evakuáltak, és akiknek kevesebb mint 48 óra alatt kellett elhagyniuk otthonaikat. Az őket ért atrocitás miatt ez a csoport különösen neheztelt az amerikai kormányra és kollaboránsaira. A *jamatodamasii* rendkívüli mértékben felerősödött a táborban. 1942. december 2-án elszabadultak az indulatok, a gyülekezési tilalom ellenére a legszélsőségesebb nézeteket vallók bosszúra szomjazva támadást intéztek a kollaboránsok ellen. A tömegnek állig felfegyverzett katonák állták útját – a hivatalos jelentés szerint könnygázgránátokat vetettek be, ezt három figyelmeztető puskalövés követte. Egy 1943-as nyomozás során fény derült arra, hogy a könnygázgránátok bevetését követően a tömeg valójában oszladni kezdett, ennek ellenére a katonai rendőrség gépfegyverrel tüzet nyitott. Egy ember azonnal meghalt, tízen megsebesültek, ketten belehaltak a sérüléseikbe. Az ellenállás több tagját eltávolították a táborból, ők idővel a Tule Lake szegregációs köz-

75 Hayami, 1941–1944. 11.

76 Müller, 2003. 39–41.

pontba kerültek. 1943 folyamán az amerikai kormány a további incidensek elkerülése érdekében kidolgozott egy stratégiát a problémás elemek „kigyomlálására”, valamint a hűség kiaknázására is.

A „hűségkérdőív”

A háborúba való belépését követően az Egyesült Államoknak hamar szembesülnie kellett a ténnyel, hogy Japán legyőzése nagyobb erőfeszítéseket követel. A JACL vezetői 1942 végén álltak elő azzal a felvetéssel, miszerint a „tűzkeresztység” rehabilitálná a *niszeieket*. A felvetés felháborodást váltott ki a *nikkei* közösségből és a katonai vezetésből is. 1943 januárjában Saboru Kidót, a JACL elnökét brutálisan bántalmazták saját barakkjában Postonban. Más JACL-vezetők ellen is hasonló atrocitásokra került sor. Postonból hatvanhárman levelet írtak Rooseveltnek, miszerint Saboru Kidót nem ismerik el képviselőjüknek, továbbá amíg az amerikai kormány nem kezeli őket „amerikaiként”, vagyis nem juttatja vissza tulajdonaikat és nem engedélyezi hazatérésüket, addig nem támogatják a JACL tervezetét.

1943. január 1-jén George C. Marshall tábornok elrendelte az önkéntes *niszeiekből* álló szegregált alakulat létrehozását, 1943. február 1-jén Roosevelt elnök elfogadta Mike Masaoka és a JACL javaslatát egy önkéntes *niszeiekből* álló, szegregált katonai alakulat létrehozásáról. Kijelentése szerint „*egyetlen hűséges amerikai állampolgártól sem tagadható meg, hogy élhessen demokratikus jogaival*”, s ez egyben a katonai szolgálatra való alkalmasság státuszának helyreállítását is jelentette (IV-C „ellenséges idegen”-ről I-A-ra).⁷⁷ Az elnök bejelentését követően az internáltak visszakaptak egy demokratikus jogot: a lehetőséget, hogy lőhetnek rájuk. Ezt követően merült fel a kérdés, vajon hogyan lehet kiszűrni a katonai szolgálatra alkalmas, valóban Amerikához hűséges személyeket a táborokból. A megoldást egy kérdőív jelentette.⁷⁸

A koncentrációs táborokban a hadsereg 1942 februárjában megkezdte az úgynevezett „regisztrációs” folyamatot. A tény, hogy „regisztrációnak” nevezték, összezavarta az embereket, mivel eddig mindenki önkéntesekről beszélt (az Egyesült Államokban a besorozást szintén regisztrációnak, *Selective Service Registration*nek hívják). Még inkább félreértésre adott okot, hogy a kérdőívet nemtől függetlenül minden 17. életévét betöltött személynek ki kellett töltenie, nem csak a szolgálatra alkalmas férfi *niszeieknél*.⁷⁹

Maguk a kérdőívek figyelmetlenül, pontatlanul, nem egyértelműen voltak megfogalmazva. A két kulcskérdés a 27-es és a 28-as volt, amelyek eredeti angol nyelvű megfogalmazása több interpretációra is lehetőséget adott, ezáltal teljesen félrevezette a kitöltőket. A 27-es kérdés így szólt: „*Szándékában áll-e az Egyesült Államok haderejében aktív szolgálatot teljesíteni, függetlenül attól, hová vezénylik Önt?*” A 28-as pedig: „*Hajlandó-e megkérdőjelezhetetlen hűséget fogadni az Amerikai Egyesült Államoknak, és hűen oltalmazni azt bárminemű támadástól, jöjjön az*

⁷⁷ Muller, 2003. 41–42.

⁷⁸ Uo. 42–46.

⁷⁹ Murakawa, 2010.

akár külső vagy belső ellenségtől, továbbá hajlandó-e eskü alatt lemondani Japán császáranak, más külföldi kormányoknak, hatalomnak vagy szervezetnek fogadott hűségéről és engedelmességéről?”

A 27-es kérdés mögött csapdát sejtettek a sorköteles *niszei*ek. A kérdés azt a benyomást keltette, hogy „igen” válasz esetén automatikusan önkéntesnek jelentkeznek a hadseregbe, még ha az nem is állt szándékukban, ugyanakkor a nemleges válasznak negatív következményei lehetnek. A *kibe*iek számára a válaszadás egyszerűbb volt, nem voltak hajlandóak az Egyesült Államokat szolgálni. A 28-as kérdés tartalma és megfogalmazása még problémásabb volt, ráadásul ez volt mind közül a legfontosabb kérdés. A *niszei*ektől a Japán iránti hűségük megtagadását követelte a kérdés, azonban ők sohasem esküdtek fel Japánra. Az *isszei*ek számára a kérdés megválaszolhatatlan és teljes mértékben felháborító volt. Ők japán állampolgárok voltak, akiknek maguk az amerikai törvények tiltották meg az állampolgárság felvételét, most pedig elvárták tőlük anyaországuk teljes megtagadását. Igenlő válasz esetén hontalaná válnának. Az *isszei*ek azt is elképzelhetetlennek tartották, hogy fegyvert ragadjanak szülőhazájuk ellen az Egyesült Államok nevében.⁸⁰ Elindult a szóbeszéd, hogy esetleg az Egyesült Államok deportálni akarja őket Japánba. A *niszei*ek viszont különösen érzékenyek voltak állampolgárságukra, a kérdések pedig sértették önérzetüket, aminek következtében többen, ellenérzéseiket kimutatván, nemleges válaszokat adtak.⁸¹

Postonban, és különösen Minidokában a regisztráció zökkenőmentesen zajlott. Minidokában a siker kulcsa a táborvezetők képességeiben rejtett – a regisztrációt megelőzően ismertették annak célját és jelentőségét, valamint eloszlatták az esetleges kételyeket. A *niszei* önkéntesek 25%-a Minidokában jelentkezett – több mint háromszáz fő. Manzanar volt az egyetlen tábor, ahol a 28-as kérdés a tábor fehér személyzetének körében is felháborodást váltott ki, és követelték, hogy vessék a kérdőíveket a szemétkbe. A Heart Mountain táborban a regisztráció sorozatos megtagadása miatt a procedura egészen március közepéig elhúzódott, és a fenyegetések ellenére csak 42-en jelentkeztek a hadseregbe a szolgálatra alkalmas 1700 főből. A regisztráció öt hete során elharapódzott az elkeseredettség és kilátástalanság, aminek következtében az ide internáltak elkezdtek szervezkedni.⁸²

A regisztráció a legnagyobb dühöt és ellenkezést azonban a Tule Lake táborban váltotta ki. Eleinte csak rengeteg kérdés merült fel az internáltakban, amelyekre a tábor vezetése nem adott választ, az ellenállás ezt követően öntött komolyabb formát. Egy teljes tömb repatriálásra jelentkezett, az ilyen jellegű kérelmekből több futott be, ráadásul gyorsabban, mint a regisztrációs kérdőívekből. A tábor vezetésének válaszáként katonák lepték el a tábort.⁸³ Az agresszív lépés csak még vakmerőbbé tette az ellenállást. Végül több mint száz *isszei*t és *niszei*t tartóztattak le. A regisztráció több mint két hónapig tartott, a *niszei*ek 49%-a, az *isszei*ek 42%-a tagadta meg azt, vagy válaszolt két nimmel az ominózus kérdésekre.

80 Weglyn, 2009.

81 Kochiyama, 2009.

82 Muller, 2003. 52–58.

83 Takei, 2012.

Az önkéntesprogram kudarcát követően, 1944 januárjában a hadügyminisztérium megkezdte a besorozást a hadseregbe. A sorkatonai kötelezettség visszaállítása hasonló fogadtatásra lelt, mint a „hűségkérdőív”. A Heart Mountain táborban szervezett ellenállásra került sor (Wyoming történelmének legnagyobb perét eredményezte: 63 *nisei* ítélték több mint 3 év szövetségi börtönbüntetésre a sorozás megtagadásáért). A sorozást megtagadók nem voltak hajlandók az őket koncentrációs táborba záró kormányt úgy szolgálni, hogy közben a családtagjaik továbbra is szögesdrót mögött vannak, ráadásul az amerikai japánok szegregált alakulatokba történő rendezése szintén az amerikai rasszizmust jelképezte szemükben.

Tule Lake

A hűségkérdőívek fiaskóját követően 1943 őszén a WRA meghozta döntését egy szegregációs tábor létrehozásáról. A döntés azért esett a Tule Lake táborra, mert itt 18 ezren válaszoltak nemmel a két ominózus kérdésre, továbbá a legnagyobb számban itt követelték a Japánba való repatriálást is. Egyszerűbb volt más táborok „hűtlen” elemeit ide átszállítani. 19 ezer embert zsúfoltak össze a Tule Lake szegregációs központban. Az „átlagos” koncentrációs táborokat 8 órtorony vette körbe, Tule Lake-nél ez a szám 28-ra emelkedett. A korábban odarendelt katonai őrizetet megerősítették. Ez a tábor hasonlított a legjobban a német koncentrációs táborokra.

A szegregáltakat három fő csoportra oszthatjuk: az egyiket a repatriálásra jelentkezettek alkották, függetlenül attól, hogy a regisztráció alatt vagy azt megelőzően nyújtották be a kérelmüket. A második csoport a kérdőív kitöltését megtagadók közül és a kulcskérdésekre nemleges választ adókból állt. Őket angolul „*no-no*”-nak nevezik. A harmadik csoportot a szükségből ide áttelepítettek alkották – vagyis a hozzátartozók, nagyszülők, gyerekek.⁸⁴

A vezetés rendkívüli módon bizalmatlan volt az internáltakkal szemben – akiknek ideológiai szempontból csak kevesebb mint a fele számított „hűtlen” elemnek –, semmi jelét nem mutatta a kooperációnak, a japán kultúra ismeretének és az emberi együttérzésnek. Egy, a táborban történt balesetet követően megtiltották az elhunytak eltemetését, ami demonstrációk sorozatát váltotta ki. 1943 novemberében a WRA vezetője, Dillon Myer is ellátogatott a táborba. 5000 fő szervezett tüntetésbe kezdett, és követelték jogaik visszaadását. Myer és Raymond Best, a tábor igazgatója ellenlépésként egy fegyveresekkel megerősített válaszfalal elkülönítette a fehér személyzetet és a *nikkei* internáltakat, valamint egy katonai hadosztályt rendelt a táborba,⁸⁵ illetve börtönt építettek a táboron belül a rendbontók számára.⁸⁶

A tábor ezt követően hemzsegett a katonáktól. Megszüntették az iskolákat és mindennemű szórakozási formát megtiltottak. A közösség néma ellenállásba kezdett. November 14-én egy tábori nagygyűlésre került volna sor, amelyen *senki*

84 Muller, 2003. 58–59.

85 Weglyn, 2003. 165.

86 Vargha Attila interjúja Roy Sakamotoval (Los Angeles, 2012. október 6.).

nem jelent meg. Ezt követően a WRA-tisztviselők az ellenállás totális felszámolása mellett döntöttek. November 26-án éjszakáján összegyűjtötték az ellenállás vélt vezetőit, és egy, a „fehér övezeten” belül létrehozott speciális szegregációs börtönt építettek számukra. A börtönt, cölöpkerítései miatt, az internáltak „Stockade” névvel illették. Itt az emberi jogok gyakorlatilag nem léteztek, és brutális bánásmódnak vetették alá a rabokat.⁸⁷ A fogvatartottak 1944. január 1-jén tömeges éhségstrájkba kezdtek. Az események a diplomáciai kapcsolatokra is kihatottak – Tokió propagandaként felhasználta a táborból kiszivárgott információkat, a *Stockade* hírére pedig teljesen megszüntette az amerikai kormánnyal folytatott hadifogolycserét.⁸⁸

A fronton

Pearl Harbort követően a Hawaii-szigeteken statáriumot vezettek be, és bár az FBI itt is letartóztatásokat hajtott végre (több *isszeit* és az összes *kibeit*, akiket később a kontinensen fekvő táborokba szállítottak át), az a tény, hogy a lakosság több mint 40%-a (157 ezer fő a 421 ezerből) japán felmenőkkel rendelkezett, merőben más helyzetet eredményezett, mint a nyugati parton. Hawaii nem tartozott a *Western Defense Command* fennhatósága alá, ezért a 9066. számú elnöki rendelet a szigeteken nem volt hatályos. Annak köszönhetően, hogy az itt élő *nikkeiek* nem érték atrocitások, és szabad emberként járhattak-kehettek, a IV-C minősítés megszüntetése után ezrével jelentkeztek a fiatal *niszeiek* a hadseregbe. A hawaii japánokból hozták létre a 100. gyalogsági hadtestet (*100th Infantry Battalion*).⁸⁹

Az önkéntesprogram kudarca ellenére, a később besorozottakkal együtt több ezer *niszei* szolgált a fronton. A hadseregbe jelentkezett *niszeiekből* alakult meg a 442. ezredharccsoport (*442nd Regimental Combat Team*). A két katonai egység az európai hadszíntéren tüntette ki magát, és a legveszélyesebb küldetésekben vetették be őket. Bár a háború során rendkívül súlyos veszteségeket szenvedett el mindkét alakulat (több mint 900 halott és több mint 1000 sebesült), és számos kitüntetést adtak tagjaik számára, az amerikai japánok túlnyomó részétől a hadvezetés etnikai alapon megtagadta az elismerést. Közülük a II. világháború során csak egyetlenegy katona, Sadao S. Munemori kapott kongresszusi becsületérmét (*Medal of Honor*), ő is posztumusz.⁹⁰ (2000-ben a Clinton-adminisztráció idején további húsz amerikai japán katonát tüntettek ki a becsületéremmel, azonban már csak heten voltak életben.) A táborokban hátrahagyott szülőknek nem csak büszkeség jutott osztályrészül: a fronton elesettek holttestét ugyanis a táborokba küldték.⁹¹

Kevésbé ismert, de *niszeiek* és *kibeiek* egy szűkebb csoportja egy titkos műveltségben vett részt az 1930-as évek végétől kezdődően, az amerikai katonai hírszerzés (*Military Intelligence Service, MIS*) nyelvprogramjában. Az MIS a háború kitörése előtt megkezdte a japán nyelvi tolmácsok, fordítók, kódtörők és vállalatok ki-

87 Vargha Attila interjúja Roy Sakamotoval (Los Angeles, 2012. október 6.).

88 Weglyn, 2003. 167–206.

89 Ogawa–Everts, 2001. 135–138.

90 <http://www.cmohs.org/recipient-detail/2904/munemori-sadao-s.php> (A letöltés ideje: 2013. április 26.).

91 Vargha Attila interjúja Ben Segawával (San Diego, 2012. október 8.).

képzését. A programban olyan személyek vettek részt, akik már eleve magas szintű japán nyelvtudással rendelkeztek, amelyet tovább tökéletesítettek, valamint úgynevezett *heigót*, katonai japán nyelvet, továbbá japán földrajzot és a hadifoglyok kihallgatásának módszertanát oktatták számukra. Pearl Harbort követően rájuk nem vonatkozott a IV-C minősítés, a kiképzést követően pedig titokban a csendes-óceáni hadszíntéren vetették be őket. 442-es társaikkal ellentétben ők nem alkottak külön alakulatot, hanem katonai egységenként egy-egy japán nyelvi specialista szolgált, akik a kezdeti időkben osztaguk japánellenes érzelmeinek is ki voltak szolgáltatva. Idővel mind kivívták társaik elismerését, és nélkülözhetetlennek bizonyultak a Japán elleni háborúban.⁹² Az MIS-program a háború után további 30 évig titkosítva volt, az abban részt vevő *niszeei* és *kibeie*k érdemei és erőfeszítései a ma napig ismeretlenek nemcsak a világ, hanem az amerikai közvélemény előtt is. A háborút követően őket nem halmozták el kitüntetésekkel és dicséretekkel, holott Charles Willoughby tábornok, MacArthur hírszerzési parancsnoka megjegyezte, hogy a hatezer MIS-ben szolgáló *niszeei* „*több mint egymillió amerikai életet mentett meg, és két évvel tette a háborút rövidebbé*”, valamint „*a speciális képesítésüknek köszönhetően szerzett információk felbecsülhetetlen értékűek voltak haderőnk számára*”.⁹³

A háború befejeződése után: jóvátétel és a nikkei örökség

Japán fegyverletételét követően, 1945. szeptember 4-én megszüntették a nyugati part katonai övezeteit, és engedélyezték a *nikkei* közösség visszatelepülését. A WRA megkezdte a táborok felszámolását, utolsóként, 1946. március 20-án Tule Lake zárt be, június 30-ára pedig a WRA-t is megszüntették.⁹⁴ A tábor elhagyásakor mindenki kapott 25 dollárt, élelmiszerjegyeket és egy „csak oda útra” szóló vonatjegyet a választott városba.

A visszatelepülés szintén nehézségeket jelentett. Sokan repatriáltak Japánba, az Egyesült Államokban maradók pedig döntésre kényszerültek: térjenek vissza a nyugati partra, vagy kelet felé vegyék az irányt? A nyugati parton számos atrocitás történt, támadások érték a visszatérőket, egy alkalommal dinamitot robbantottak egy szállítóautó alatt.⁹⁵ További problémát jelentett, hogy a *nikkeie*k elvesztették farmjaikat, üzleteiket. A *nikkei* közösség kevesebb mint 70%-a tért vissza a nyugati partra, a San Diegóból kitelepített 18 ezer főből csak 900 döntött a visszatelepülés mellett.⁹⁶ Az amerikai kormány szorgalmazta a *nikkeie*k keleti partra telepítését, ahol a diszkrimináció és az előítéletek nem voltak annyira erőteljesek. Ennek köszönhetjük az olyan nagyvárosok, mint New York, Detroit és Chicago jelentős japán közösségeinek létrejöttét.

92 Swift, 2008. 190.

93 Uo. XIII–XIV.

94 Daniels–Taylor–Kitano, 2001. XX–XXI.

95 Uo. XXI.

96 Hasegawa, 2014. 15.

Szabadsága visszanyerését követően az amerikai japán közösség lakhatási problémákkal és munkanélküliséggel küszködött. Az internálás gazdasági és pszichológiai következményeiből az *isszeiek* többsége sohasem épült fel teljesen, azonban ennek semmiféle nyoma nem látszott – a japán kultúrának megfelelően kitartással reagáltak a problémákra, igyekeztek újra talpra állni, és elfogadni az aktuális helyzetet, hogy előlről kell kezdeniük mindent.

A jóvátételért (*Redress*) folytatott harc viszonylag későn, az 1960–1970-es években kezdődött el. Ennek oka a japán „szégyenkultúrában” keresendő – a táborokba zárt *isszeiek* és *niszeiek* nem beszéltek az őket ért sérelmekről, traumákról, így felnőtt egy egész generáció annak tudta nélkül, hogy mi történt szüleikkel és nagyszüleikkel. A hallgatásban szintén szerepet játszhatott, hogy nem akartak feltűnést sem kelteni, hiszen akkor megismétlődhet a tragédia, a hidegháborús légkörben ugyanis az amerikai hadsereg hat tábort még további öt évig továbbra is fenn tartott. Washingtonban a jelenséget *enrjo*-szindrómának (tartózkodás) nevezték, és igyekeztek azt kihasználni.⁹⁷ Az első jelentős változás 1952-ben, az új bevándorlási és állampolgársági törvény (*Immigration and Nationality Act of 1952*, más néven *McCarran–Walter Act*) életbelépését követően történt, az új jogszabály eltörölte az állampolgárságra vonatkozó etnikai korlátozásokat, aminek következtében az *isszeiek* hivatalosan is amerikaivá válhattak.

Az 1950-es évek baby boomjának következtében megszületett, illetve ug-rásszerűen gyarapodott a *szanszei* generáció. Ez a nemzedék volt az, amely elkezdett érdeklődni szüleik és nagyszüleik rejtélyes múltja iránt is, többen közülük a táborokban születtek, és az anyakönyvi kivonatokon a tábor neve volt feltüntetve születési helyként. A *Redress* mozgalom hivatalosan Michi Nishiura Weglyn 1976-ban megjelent könyvének, a *Years of Infamy* megjelenésétől datálható. A könyv az összegyűjtött hivatalos dokumentumok segítségével teljesen megcáfolta az amerikai kormány addigi állítását, miszerint a katonai helyzet valóban indokoltá tette a táborok felállítását. Ezt követően amerikai japánok egy csoportja, köztük Daniel Inouye is, a Kongresszus több tagjának segítségével több törvényjavaslatot nyújtott be. Tízévnyi küzdelem után, amelyben a JACL is részt vett, Ronald Reagan 1988-ban aláírta a *Civil Liberties Act* nevű törvényt. A II. világháború során internáltak fejéenként 20 ezer dollár jóvátételt és egy hivatalos elnöki bocsánatkérést kaptak kézhez (a kifizetésekre 1990-ben került sor, így a leveleket már idősebb George Bush írta alá).⁹⁸ Az amerikai japán közösség ma rendkívül büszke erre a törvényre, mert – bár 20 ezer dollár nem elégséges kárpótlás az elszenvedett sérelmekért és az elvesztett tulajdonokért – az Egyesült Államok kormánya hivatalosan elismerte, hogy méltatlanul bánt az amerikai japánokkal.

A *nikkei* közösség ma is él és virágzik. Számos szervezet jött létre, amely az amerikai japán közösség történelmének és örökségének megőrzését, valamint ismertetését tűzte ki célul. Az amerikai japán közösség mára tökéletesen beilleszkedett fogadott hazájába, ennek ellenére japán örökségének megőrzésére is

97 Weglyn, 2003. 274.

98 Uo. 281–282.

törekszik, így az *amerikai japánság* egy önálló identitás az Egyesült Államokban. Az internálás története beépült a közösség kollektív emlékezetébe. A közösség története egyúttal sikertörténet is: egygenerációnyi időn belül sikerült az amerikai faji előítéleteket tompítani, majd teljesen leküzdeni azokat, és mára a *nikkeiek* az élet számos terén prominens szerepeket töltenek be.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források

Hayami

1941–1944 *Diary of Stanley Hayami 1941–1944*. Japanese American National Museum, Online Archive of California. <http://www.oac.cdlib.org/findaid/ark:/13030/tf687004zq/dsc/#dsc-1.8.5> (A letöltés ideje: 2013. április 26.).

Kochiyama

2009 *Interview with Yuri Kochiyama*. Densho Encyclopedia. <http://encyclopedia.densho.org/sources/en-denshovh-kyuri-01-0009-1/> (A letöltés ideje: 2013. április 26.).

Lombard

2011 Lombard, Laurence M.: *Hidemitsu Toyota v. U S U.S. Supreme Court. Transcript of Record with Supporting Pleadings*. Washington, 2011.

Munson

1940 Munson, Curtis B.: *Report on Japanese on the West Coast of the United States [1940]*. <http://www.michiweglyn.com/wp-content/uploads/2010/06/Munson-Report.pdf> (A letöltés ideje: 2013. április 26.).

Weglyn

2009 *Interview with Michi Weglyn, Author of „Years of Infamy”*. Densho Encyclopedia. <http://encyclopedia.densho.org/sources/en-denshovh-wmichi-01-0001-1/> (A letöltés ideje: 2013. április 26.).

2. Szakirodalom

Daniels–Taylor–Kitano

2001 *Japanese Americans: From Relocation to Redress*. Eds.: Daniels, Roger–Taylor, Sandra C.–Kitano, Harry H. L. Seattle–London, 2001.

Estes

1978a Estes, Donald H.: *Before the War. The Japanese in San Diego*. San Diego, 1978. (Oldalszám nélkül.)

1978b Estes, Donald H.: *Before the War. The Japanese in San Diego* In: *The Journal of San Diego History*, 24. (1978) 4. sz. <http://www.sandiegohistory.org/journal/78fall/before.htm> (A letöltés ideje: 2013. április 26.)

1997 Estes, Donald H.: *Some Roots Run Deep*. In: *Japanese American National Museum Quarterly*, 12. (1997) 1. sz. 3–10.

Hasegawa

2008 Hasegawa, Susan: *Japanese Americans in San Diego. Images of America: California*. Chicago–Portsmouth–San Francisco, 2008.

2012 Hasegawa, Susan: Loyalty and Patriotism Behind Barbed Wire: A San Diego Perspective. In: *Performances Magazine. The Old Globe*, 2012. October, 14–16.

HLHG

Hawai'i Labor History Glossary. University of Hawai'i – West O'ahu, Center for Labor Education and Research. <http://clear.uhwo.hawaii.edu/Glossary.html>. (A letöltés ideje: 2013. április 26.).

Hosokawa

2001 Hosokawa, Bill: The Uprooting of Seattle. In: *Japanese Americans: From Relocation to Redress*. Eds.: Daniels, Roger–Taylor, Sandra C.–Kitano, Harry H. L. Seattle–London, 2001. 18–20.

Kawakami

2001 Kawakami, Toyo Suyemoto: Camp Memories: Rough and Broken Shards. In: *Japanese Americans: From Relocation to Redress*. Eds.: Daniels, Roger–Taylor, Sandra C.–Kitano, Harry H. L. Seattle–London, 2001. 27–30.

Lydgate

1944 Lydgate, William A: *What America Thinks*. New York, 1944.

Morimo–Nakajama–Kavaszaki

2001 Morimo, Takeo–Nakajama, Kjóko–Kavaszaki, Szeidzsi: *Nikkei Amerikadzsín no Rekisi: Amerika ni Watatta Nikkeiimin no Ajumi*. Los Angeles, 2001.

Muller

2003 Muller, Eric L.: *Free To Die For Their Country: The Story of the Japanese American Draft Resisters in World War II*. Chicago, 2003.

Murakawa

2010 Murakawa, Yoko: Csúszei no Imi. In: *Discover Nikkei Journal*, 17 Sep. 2010. <http://www.discovernikkei.org/en/journal/2010/9/6/chusei-no-imi/> (A letöltés ideje: 2013. április 26.).

NAKK

Nikkei Amerikadzsín Kjószeisújódzso no Kanrennenpjó. Zenbei Nikkeidzsín Hakubucukan Manabi and Sumi Hirasaki National Resource Center. http://www.janm.org/jpn/nrc_jp/in-ternch_jp.html (A letöltés ideje: 2013. április 26.).

Ogawa–Everts

2001 Ogawa, Dennis M.–Everts, Fox C. Jr.: Japanese Internment and Relocation: The Hawaii Experience. In: *Japanese Americans: From Relocation to Redress*. Eds.: Daniels, Roger–Taylor, Sandra C.–Kitano, Harry H. L. Seattle–London, 2001. 135–138.

Okimoto

2001 Okimoto, Ruth Y.: *Sharing a Desert Home: Life on the Colorado River Indian Reservation Poston, Arizona 1942–1945*. Arizona, 2001.

Owashi

1997 Owashi, Aiko: There Wasn't Anything To Be Afraid Of In Those Days. In: *Japanese American National Museum Quarterly*, 12. (1997) 1. sz. 26–27.

Smith

2001 Smith, Geoffrey S.: Racial Nativism and Origins of Japanese American Relocation. In: *Japanese Americans: From Relocation to Redress*. Eds.: Daniels, Roger–Taylor, Sandra C.–Kitano, Harry H. L. Seattle–London, 2001. 81–87.

Swift

2008 Swift, David W., Jr.: *First Class: Nisei Linguists in World War II. Origins of the Military Intelligence Service Language Program*. San Francisco, 2008².

Takei

2012 Takei, Barbara: Tule Lake's Block 42: A Little Known Story of Wartime Civil Disobedience. In: *Discover Nikkei Journal*, 9 May 2012. <http://www.discovernikkei.org/en/journal/2012/5/9/tule-lake-block-42/> (A letöltés ideje: 2013. április 26.).

Weglyn

2003 Weglyn, Michi Nishiura: *Years of Infamy: The Untold Story of America's Concentration Camps*. Washington, 2003³.

ATTILA VARGHA

JAPANESE AMERICANS – A HISTORICAL OVERVIEW. FROM THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY TO 1945

For over 100 years, Japanese Americans regarded the United States as new home, ever since the first immigrants arrived at the islands of Hawaii in 1868. The first generation of immigrants, the Issei, were bachelors who eventually found themselves settling down as successful farmers, businessmen and fishermen. In spite of racial prejudice, Alien Land Laws, the denial of citizenship, and a general anti-Japanese sentiment, the Issei found Japanese wives through the “picture bride” system, and thus began to plant their roots in their adoptive country. With the birth of the Nisei, the second generation, who by birthright were U.S. citizens, it seemed the budding Japanese American community of the West Coast will be able to gradually integrate into the American mainstream. All this abruptly came to an end on 7th December 1941, and the resulting war hysteria and racial hatred resulted in the forced relocation of 120,000 people of Japanese ancestry into concentration camps. The government built 10 large camps in desolate inland areas where internees had to face humiliation, abuse and a hostile climate. There was not a single person convicted of espionage and sabotage, the only crime of the Japanese American community was “looking like the enemy”. After the end of the World War II the camps were closed down, and the 1960s saw the Japanese American fight for redress, and the recovery and rebuilding of the community. Japanese Americans today form an integral and vital part of American society, and various organizations were established to promote Asian American culture, and to preserve the forgotten history of America's concentration camps.